

Hızlı Değerlendirme Raporu: Depremlerin Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Çocukları Üzerindeki Etkisi

Deprem Bölgesinden Kanıtlar | Mayıs 2023

Hızlı Değerlendirme Raporu:

Depremlerin Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Çocukları Üzerindeki Etkisi

Yazarlar

Nevin Küçük
Umut Kuruüzüm
Selin Ayaeş
Özgür Çetinkaya
Ertan Karabıyık
Buse Ceren Otaç

Katkı Verenler

Özlem Zehir

Bu yayın UNICEF Türkiye Ofisi'nin teknik ve finansal desteği ile hazırlanmıştır. İçeriği tamamen Kalkınma Atölyesi'nin sorumluluğundadır; ifadeler Kalkınma Atölyesi'nin kendi görüşleri olup, UNICEF'in politikalarını veya görüşlerini yansıtmamaktadır. Saha araştırması sırasında, kişisel bilgiler gizli tutularak, toplanan verilerin nasıl ve ne amaçla kullanılacağı tüm katılımcılara bildirilmiştir. Tüm görüşmeler, görüşülen kişilerin rızasıyla gerçekleştirilmiş ve raporda kullanılan tüm fotoğraflar kişilerin rızasıyla çekilmiştir.

KALKINMA
ATÖLYESİ

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi

Çankaya Mah. Üsküp Cad. No: 16/14 Çankaya - Ankara

+90 (553) 211 38 97

unicef
her çocuk için

İÇİNDEKİLER

TABLolar, ŞEKİLLER ve HARİTALAR LİSTESİ.....	4
KISALTMALAR	5
1. YÖNETİCİ ÖZETİ.....	6
2. DURUM DEĞERLENDİRMESİ	9
3. METODOLOJİ.....	12
4. ARKA PLAN.....	14
5. BULGULAR.....	18
5.1. Geçim Olanaklarının Kaybı ve Kaynaklara Erişim	18
5.2. Geçim Kaynakları ve İstihdamdaki Değişimler	25
5.3. Ruh Sağlığı ve Psikososyal Desteğe Erişimdeki Değişim.....	29
6. ÖNERİLER	34
7. SONUÇ	40
8. REFERANSLAR	42

■ Tablolar, Şekiller ve Haritalar Listesi

Tablolar

Tablo 1. Saha araştırması sırasında gerçekleştirilen görüşme sayısı	13
Tablo 2. Risk değerlendirmesi ve açıklamalar	17
Tablo 3. Depremden etkilenen mevsimlik gezici tarım işçilerinin risk kademeleri [yüksekten düşüğe risk kademeleri: 1-2-3]	18
Tablo 4. Sürdürülebilir ve güvenli barınma ve altyapı hizmetlerine erişim	21
Tablo 5. Ekonomik yoksunluk tipleri.....	26
Tablo 6. Gözlemlenen değişikliklerin yönleri	27
Tablo 7. Yapısal risk çeşitleri.....	28

Şekiller

Şekil 1. Depremden etkilenenler için sağlanan devlet yardımları.....	24
Şekil 2. Depremlerin mevsimlik gezici tarım işçileri üzerindeki psikososyal etkileri	29

Haritalar

Harita 1. Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen iller.....	9
--	---

Kısaltmalar

AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
KA	Kalkınma Atölyesi Kooperatifi
METIP	Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OCHA	Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
SB	Sağlık Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WFP	Dünya Gıda Programı
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Etkilenen
İller
11

Etkilenen Nüfus
14.013.196

Hayatını Kaybeden
Kişi Sayısı
48.000 +

Depremlerin
Büyüklikleri
7.8 & 7.5

Bu değerlendirmenin amacı, toplumun en savunmasız ve yetersiz hizmet alan gruplarından birisi olan mevsimlik tarım işçilerinin son depremlerden nasıl etkilendiğini incelemektir. Deprem gibi doğal afetler toplumun geneli üzerinde önemli bir etkiye sahip olsa da, mevsimlik gezici tarım işçileri gibi bazı gruplar bu etkilere karşı diğer gruplardan daha savunmasızdır. Bu rapor, depremlerin hemen ardından mevsimlik gezici tarım işçilerinin ekonomik, sosyal ve psikolojik refahında meydana gelen değişikliklere ışık tutmaya çalışmaktadır.

Çalışma, depremler ve artçı sarsıntıların bir sonucu olarak geçici çadır yerleşim alanlarına taşınarak mevsimlik tarım işçiliği yapmaya başlayan yeni hanelerin olduğunu ortaya koymuştur. Geniş aile ağları aracılığıyla tarımsal yaşam ve çalışma koşullarına aşina olmalarına rağmen, yeni ortaya çıkan bu haneler daha önce ne geçici çadır yerleşimlerinde yaşamış ne de geçimlerini yalnızca tarım işçiliğinden sağlamışlardır. Depremlerin ardından, bu hanelerin tarım dışı gelir kaynakları azalırken, borçları ve tarımsal gelire bağımlılıkları artmıştır. Çalışma, bu hanelerin deprem sonrasında son derece kırılgan ve ekonomik olarak savunmasız hale geldiğini ortaya koymuştur. İstihdam kaybının ve kazançlardaki dramatik düşüşün bir sonucu olarak, depremlerin ardından haneler tarımsal işlere yönelmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca, bu hanelerdeki çocuklar tarım işçiliğine itilmiş ve eğitimden kopma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu hanelerin tarım işlerine yönelmeleri tarım işgücü arzını artırmış olsa da, tarımsal işgücü piyasasında varlıklarının ne ölçüde ve ne kadar süreceği şu anda bilinmemektedir.

BULGULAR

Gelir ve geçim kaynağı kaybı nedeniyle yoksunluğun derinleşmesi ve çocuk işçiliği riskinde artış

Temel ihtiyaçlara ve toplum temelli kamu hizmetlerine erişimin azalması

Kurumlar arasında bilgi alışverişi, diyalog ve işbirliğinin yetersizliği

Eğitime erişimin azalması ve okulu bırakma riskinin artması

Stres, kaygı, korku ve belirsizliklerin artması

Yaşam ve çalışma koşullarından kaynaklanan, afet ve krizlere karşı kırılganlık

Tarımsal gelir elde etmek isteyen hanelerin sayısı artarken, halihazırda mevsimlik tarımla uğraşan hanelerin çalışma gün sayısı azalmıştır. Bu durum kazanç ve geçim kaynaklarına erişim anlamında zorluk yaratırken, deprem bölgesindeki tarımsal üretimin azalması sonucunda istihdamda daha keskin düşüşlerin de yaşanacağı tahmin edilmektedir. Ek bir ekonomik yük olarak, çiftçiler arazilerine yeniden yatırım yapmalarını sağlayacak gerekli kazancı elde edememeleri söz konusudur. Depremlerin yol açtığı tarımsal kaybın boyutu ve mevsimlik tarım işçilerinin geçim kaynakları üzerindeki etkisi bu araştırmanın kapsamı dışında kalmakla birlikte, tarım işçisi hanelerin mevcut ve öngörülen ekonomik çıkmaza uyum sağlama çabası içinde aktif olarak başka tarımsal iş kaynakları veya deprem bölgesinde moloz kaldırma ve inşaat işleri gibi geçimlerini sağlayacak farklı yollar aradıkları gözlemlenmiştir.

Depremlerin ve ardından yaşanan artçı sarsıntıların sonrasında yaptığımız çalışma, birçok mevsimlik tarım işçisi ailenin mevsimlik işlerini yapmak üzere önceki yıllara göre daha erken göç ettiğini ortaya koymuştur. Mevsimlik tarım işçilerinin göçü, güzergâha bağlı olarak genellikle şubat sonu ya da mart başında başlamaktadır. Ancak bu yıl birçok işçi ailesi sürekli yaşadıkları yerlerden çadır yerleşim alanlarına yaklaşık üç hafta önce göç etmeye başlamış, bu da çocukların okullarından daha erken ayrılmalarına neden olmuştur. Çadırlarla göç eden ailelerin güvende olduğu varsayılsa da, depremin neden olduğu erken varışlar ailelere daha fazla zorluk getirmiştir. Şu anda çadırlarda yaşayan işçilerin bazıları branda, yatak ve battaniye gibi temel malzemelerden yoksundur. Bu durum sağlık ve güvenliklerini riske atmaktadır. Ayrıca, başta geçici koruma altındaki Suriyeliler olmak üzere bir grup mevsimlik göçmen tarım işçisi kalıcı konutlarından çıkarılmış ve bazıları da tamamen çadırlara bağımlı hale gelmiştir. Depremlerin bir başka sonucu olarak, çadırlarda yaşayan mevsimlik tarım işçileri artık daha az görünür hale gelmiş ve gıda ve giysi gibi yardımlara ve sağlık hizmetlerine erişimleri güçleşmiştir. Bu koşullar altında, daha az görünür hale geldikleri ve daha az öncelikli görüldükleri için deprem sonrası dönemde daha fazla marjinalleşme riskiyle karşı karşıya olduklarını belirtmek gerekmektedir.

Saha çalışmasında ve görüşmelerde elde edilen bulgular, mevsimlik tarım işçisi ailelerin deprem korkusu nedeniyle çocuklarının okula dönmeleri konusunda isteksiz olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, evleri hasar gören tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitime devam etme fırsatları, okul döneminin başlaması, tarım sezonunun sona ermesi ve zamanında eve dönüp dönemeyeceklerinin belirsiz olması gibi sebeplerle çok azdır. Bu nedenle, mevsimlik tarım işçiliği için aileleriyle birlikte göç eden çocukların okulu bırakma ve işgücüne katılma olasılığı daha yüksektir.

ADANA

Toplam ekili tarım arazisi: **539 bin hektar**
Nüfus: **2.274 milyon TR / 250 bin SRY**

GAZİANTEP

Toplam ekili tarım arazisi: **132 bin hektar**
Nüfus: **2.154 milyon TR / 461 bin SRY**

HATAY

Toplam ekili tarım arazisi: **275 bin hektar**
Nüfus: **1.670 milyon TR / 356 bin SRY**

ŞANLIURFA

Toplam ekili tarım arazisi: **10 milyon hektar**
Nüfus: **2.179 milyon TR / 317 bin SRY**

Çalışma, yaşam koşullarında ani değişiklikler yapmak zorunda kalan herkes gibi mevsimlik gezici tarım işçilerinin de depremlerin ardından gelecekle ilgili belirsizlik, duygusal sıkıntı, uyku bozuklukları, korku ve endişe gibi psikososyal risk faktörleriyle karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, depremlerin yol açtığı kargaşanın bir sonucu olarak daha geniş bir topluluk içinde daha az görünür hale geldiklerine inanmakta ve karşılaştıkları kalıcı zorlukların ve eşitsizliklerin üstesinden gelme becerilerine dair umutlarını kaybetmektedirler. Kısacası, mevsimlik gezici tarım işçilerinin önceden var olan yoksulluğu depremler nedeniyle daha da ağırlaşan koşullarla birlikte devam etmektedir.

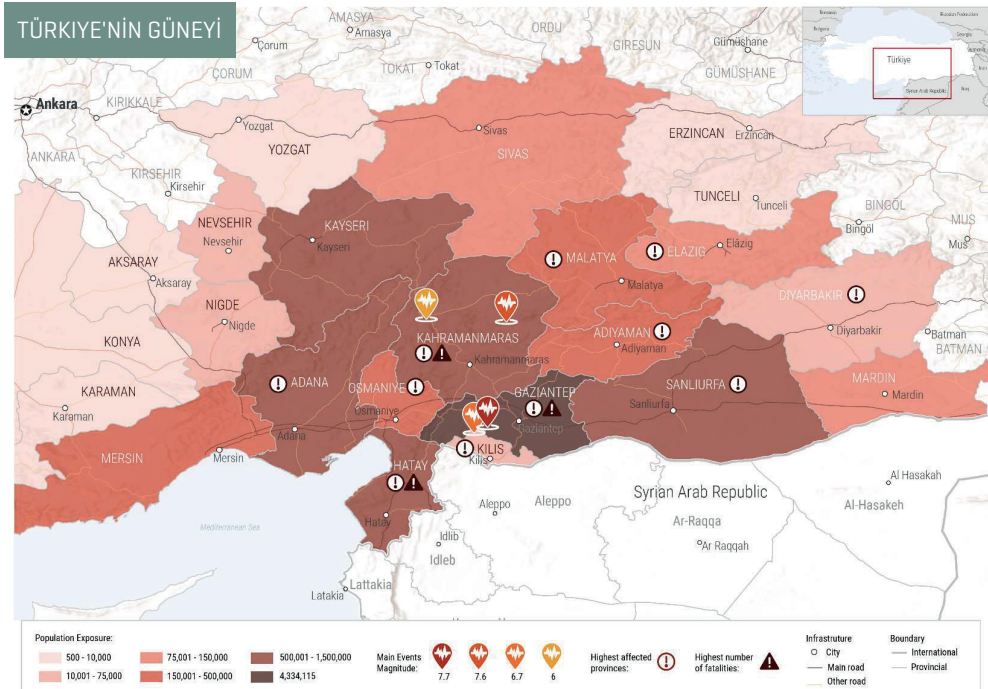

Kaynak: KA, 2020a; KA, 2020b

2. DURUM DEĞERLENDİRMESİ

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde meydana gelen 7,8 ve 7,5 büyüklüğündeki iki deprem Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya ve Elazığ'ı da içine alan bölgede yıkıcı bir etki yaratmıştır. Türkiye'de depremde etkilenen bölgede yaklaşık 15 milyon kişi yaşamaktadır. Türkiye'de geçici koruma altında bulunan 3,7 milyon Suriyelinin yarısı bu bölgededir. Etkilenen nüfusun yaklaşık 4,6 milyonunu çocukların oluşturduğu tahmin edilmektedir; bunların 800.000'i Suriyeli ve diğer mülteci topluluklarından gelmektedir. İkiz depremlerin yol açtığı yıkımın büyüklüğü, Türkiye'nin deprem bölgesi için uluslararası yardım çağrısını da içeren dördüncü seviye alarm ilan etmesine yol açmış ve 8 Şubat'ta, insani müdahaleye ve etkilenen illerin yeniden inşasına yardımcı olmak amacıyla deprem bölgesinde 3 aylık olağanüstü hal [OHAL] ilan edilmiştir.

Harita 1. Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen iller

Kaynak: Türkiye: OCHA, 2023a

Bölge genelinde yaklaşık 307.000 bina ve 893.000 bağımsız birimin yıkılmasına neden olan ikiz depremlerde 50.000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir [OCHA, 2023c]. Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na [AFAD] göre depremde etkilenen bölgede barınma hizmeti sağlanan toplam kişi sayısı 1.593.808'dir. Deprem bölgesinde afetten etkilenen toplam 329.960 kişiye konaklama hizmeti sunulmaktadır [AFAD, 2023]. İçişleri Bakanlığı'na göre bölgeye bugüne kadar 433.000 çadırın bulunduğu 354 çadır yerleşimi ve 21.000 konteyner kurulmuştur [OCHA, 2023b]. Depremler yaklaşık 2,7 milyon insanın yerinden edilmesine yol açmıştır [IOM, 2023].

Birleşmiş Milletler [BM] ve kuruluşları bölgeye afet değerlendirmesi konusunda uzmanlar göndermiş, arama ve kurtarma ekipleri organize etmiş ve acil yardım, gıda, tıbbi malzeme, termal battaniye ve diğer hayat kurtarıcı malzemeleri sağlamıştır [BM, 2023]. BM, eylem ve kurtarma aşamalarına katkıda bulunmak için Merkezi Acil Müdahale Fonu'ndan 50 milyon dolar fon sağlamıştır. 16 Şubat'ta BM, Nisan ayına kadar Türkiye'de 5,2 milyon insanın yaşamına destek olmak için 1 milyar dolarlık acil yardım çağrısında bulunmuştur. Dünya Sağlık Örgütü [WHO] tarafından 19 Mart itibarıyla yaklaşık 27 ton malzeme Sağlık Bakanlığı'na [SB] teslim edilmiştir. Sağlanan başlıca malzemeler arasında 560'ın üzerinde farklı travma ve acil cerrahi, acil sağlık kitleri ve zatürre yer almaktadır [WHO, 2023]. 711 binden fazla kişi daha iyi yaşam koşulları için BM kuruluşları ve insani yardım kuruluşlarından çadır, Acil Barınma Üniteleri [RHU'lar], alet takımları ve brandalar da dahil olmak üzere yardımlar almıştır. 4.1 milyondan fazla kişiye giysi, yemek pişirme malzemeleri, termal konfor, güvenlik ve emniyet ekipmanları ve uyku malzemeleri de dahil olmak üzere temel ev ürünleri sağlanmıştır. Acil durumlarda gıda yardımı yoluyla yaklaşık 3 milyon kişiye ulaşılmıştır [OCHA, 2023c].

İkiz depremler ve devamındaki artçı sarsıntılar, Türkiye'nin en büyük mevsimlik gezici tarım işçisi nüfusunu ve bu nüfusun deprem bölgesindeki konaklama alanlarını etkilemiştir. Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya ve Adana illeri her yıl çok sayıda mevsimlik gezici tarım işçisine ev sahipliği yapmakta ve bu işçiler kent merkezlerinde veya kentin çeperlerinde konaklamaktadır [TBMM, 2015]. Kalkınma Atölyesi [KA] tarafından 2020 yılında yapılan bir araştırmaya göre, sadece Adana'da 47 geçici çadır yerleşkesinde 2.202 çadırdaki 15.114 mevsimlik gezici tarım işçisi konaklarken [KA, 2020a], Hatay'da 388 çadırdaki 2.796 mevsimlik gezici tarım işçisinin ikamet ettiği 17 geçici çadır yerleşkesi tespit edilmiştir [KA, 2020b]. Depremde etkilenen diğer illerde kaç mevsimlik tarım işçisinin ikamet ettiği veya çalıştığı bilinmemekle birlikte, bu iller emek yoğun tarımsal üretimleriyle bilinen ve çok sayıda mevsimlik tarım işçisi için istihdam olanağı yaratan illerdir.¹ Depremde etkilenen bölge genel olarak sosyo-ekonomik açıdan daha az gelişmiş ve ülkenin diğer bölgelerine göre daha düşük istihdam potansiyeline sahip olduğundan, tarım işçiliği, geçimlerini sağlamak için çocuklarıyla birlikte tarım arazilerinde çalışmak üzere diğer illere göç eden bölge halkı için önemli bir gelir kaynağı olmaya devam etmektedir.

¹ Depremde etkilenen bölge gıda üretimi, gıda sektörü ve tarımsal geçim kaynakları açısından büyük önem taşımaktadır. Bölge, Türkiye'nin tüm tarımsal GSYH'sinin yaklaşık yüzde 14,5'ini oluşturmaktadır [FAO Türkiye, 2023].

Tarım işçilerinin ve ailelerinin göç süreci ile yaşam ve çalışma koşulları depremlerden derinden etkilenmiştir. Saha araştırmasına göre, mevsimlik tarım işçilerinin hareketleri nisan ayından sonra başlayıp aralık ayına kadar devam ettiğinden, depremler meydana geldiğinde birçok tarım işçisi ailenin henüz göç etmediği bilinmektedir. Tarım işçileri depremlerden sonra bölgeden ayrılmayı ve böylece her zamanki çalışma yerlerine erken varmayı planladıkları görülmüştür. KA tarafından yapılan bir saha çalışmasında Konya'da 96 geçici çadır yerleşiminin kayıtlı olduğu bildirilmiştir [KA, 2020c]. Adana, Hatay ve Konya illerinde çok sayıda METİP bölgesi² bulunmakla birlikte, mevsimlik gezici tarım işçilerinin genellikle tarım alanlarının yakınında kendileri için oluşturdukları geçici çadır yerleşimlerinde yaşadıkları bilinmektedir. Deprem bölgesi dışında kalan illerin, depremlerin ardından daha fazla göçmen işçi akınına uğraması beklenmektedir ve bu nedenle bu illerin de değerlendirmeye dahil edilmesi hayati önem taşımaktadır.

İkiz depremlerin ve artçı sarsıntıların mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşamlarını nasıl etkilediğini inceleyen bu çalışma depremin çocukların sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik durumları üzerindeki etkilerini anlamak için hem deprem bölgesi içinde hem de dışında mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili öncelikli müdahale alanlarını özellikle çocuk işçiliğine odaklanarak analiz etmektedir. Bu amaçla, Mart 2023 başında Adana, Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep ve Konya illerinde bir saha araştırması gerçekleştirilerek ne tür ekonomik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçların olduğu ve bu ihtiyaçların ne ölçüde karşılandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

² METİP projesi, mevsimlik tarım işçisi ailelerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmeyi amaçlamakta ve mevsimlik tarım işçisi aileler için yaşam ve çalışma ortamlarının iyileştirilmesini içeren bir kamu planlamasıdır.

3. METODOLOJİ

Hızlı değerlendirme çalışması, hane halkı yaşam koşullarının, istihdamın, maddi yoksunluğun, çocukların zarar görebilirliğinin, eğitime ve okula erişimin depremlerden nasıl etkilendiğini ortaya koymak ve mevsimlik gezici tarım işçilerinin psikososyal risk ve ihtiyaçlarını değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, değerlendirme dört alt bileşene odaklanmıştır: [1] barınma ve altyapı hizmetlerine erişimdeki değişiklikler; [2] istihdam, gelir ve geçim kaynaklarına erişimdeki değişiklikler; [3] çocuk kırılganlığı ve okula erişimdeki değişiklikler; ve [4] mevsimlik gezici tarım işçileri arasında psikolojik kırılganlık ve psikososyal desteğe erişimdeki değişiklikler. Aşağıdaki araştırma soruları, ana araştırma çerçevesinin temelini oluşturmakta ve yukarıda özetlenen alt bileşenlerin her biri için detayları özetlemektedir:

S 1	Depremler mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam koşullarını barınma, su, elektrik, gıda ve hijyene erişim açısından nasıl değiştirmiştir?
S 2	Depremler mevsimlik gezici tarım işçilerinin sosyo-ekonomik koşullarını gelir, harcama, istihdam ve borçluluk açısından nasıl etkilemiştir?
S 3	Depremlerin çocuk işçiliği, çocuk bakımı, koruma ve eğitime erişim açısından çocuklar için sonuçları nelerdir?
S 4	Depremlerden sonra mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocukları için psikososyal desteğe erişimde ne gibi değişiklikler ortaya çıkmıştır?

Değerlendirme iki aşamada gerçekleştirilmiş olup, ilk aşamada genel arka plan bilgisi oluşturmak amacıyla [a] mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları; [b] depremlerin ardından devam eden insani yardım çabaları; [c] depremler, COVID-19 salgını ve kasırgalar gibi felaketlerin ardından savunmasız topluluklar odağında kriz sonrası çabalara ilişkin bir literatür taraması yapılmıştır. Afetlere ve afet sonrası müdahalelere ilişkin literatür taraması, raporda yer verilen öneriler için genel bir çerçeve oluşturmuştur.

İkinci aşamada, mevsimlik gezici tarım işçilerinin göç yolunun başlangıç ve bitiş noktaları olan depremden etkilenmiş iller olarak Hatay, Adana, Gaziantep, Şanlıurfa ve Konya illerinde 6-11 Mart 2023 tarihlerinde bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Tarım işçileri bu illerde yaşamakta ve çalışmakta, ancak mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere geçici olarak başka bölgelere de göç etmektedirler. Saha araştırması [a] derinlemesine mülakatlar; [b] mevsimlik gezici tarım işçileri ve tarım araçları ile odak grup görüşmeleri ve [c] kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle yüz yüze veya çevrimiçi görüşmelerden oluşmaktadır. Saha araştırması kapsamında 31 kadın ve beş çocukla görüşülmüştür. Gerçekleştirilen görüşmelerin ayrıntıları Tablo 1'de yer almaktadır.

Çalışma için tematik analiz yaklaşımı seçilmiştir. Tematik analiz yapısal bir çerçeve sunarak araştırmacıların görüşme sırasında açık uçlu sorulara verilen yanıtlardaki örüntüleri tanımlamasına ve anlamasına olanak sağlamaktadır. Verilen yanıtlardaki kalıplar analiz edilerek kırılğanlığın boyutları ortaya konulmuştur. Görüşmelerde ortaya çıkan istihdam, geçim kaynağı, su, sanitasyon ve hijyen, eğitim ve psikososyal desteğe erişim ile ilişkilendirilen ifadeler analiz edilmiştir. Belirtilen ihtiyaçlara erişim konusunda farklı kırılğanlık tiplerini işaret eden ifadeler arasında ilişkiler kurularak bu ilişkiler raporda vurgulanmıştır. Analizler sonucunda ortaya konulan bulgular, saha araştırması sırasında katılımcı gözlemlerle desteklenmiştir.

Tablo 1. Saha araştırması sırasında gerçekleştirilen görüşme sayısı

Veri Toplama Aracı	Hatay	Adana	Gaziantep	Şanlıurfa	Konya	Total
Derinlemesine görüşmeler	18	18	4	10	2	52
Odak grup görüşmeleri	5	8	3	2		18
Anahtar kişilerle yüz yüze veya çevrim içi görüşmeler	1	1	5	1	3	11
Toplam	24	27	12	13	5	81

Araştırmacıların hedef gruba erişimde önemli kısıtlamalarla karşılaşılacaklarına dair farkındalıklarına istinaden kısıtlamalar ve risk azaltma planları metodolojiye dahil edilmiştir. Deprem bölgesinde kamu ve sivil toplum kuruluşu temsilcileriyle planlanan yüz yüze görüşmeler, afet sonrası tahliyeler ve hastalıklar nedeniyle hedeflenen sayıda gerçekleştirilememiştir. Deprem bölgesinde mevsimlik gezici tarım işçilerinin konakladığı alanlara erişim planlanan göç rotalarındaki değişikliklerle birlikte özellikle zor olmuştur. Ayrıca, deprem çok geniş bir alanı etkilediği için farklı grupların hepsine ulaşmak planlanandan daha fazla zaman almıştır. Araştırma ekibi, depremden etkilenen alanın büyüklüğü nedeniyle çeşitli gruplara ulaşma çabalarında konaklama ve ulaşım açısından ek zorlukların yanı sıra çeşitli güvenlik tehlikeleriyle de karşılaşmıştır.

4. ARKAPLAN

Deprem gibi doğal afetler toplumların sosyoekonomik yapısı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Mevsimlik gezici tarım işçileri gibi dezavantajlı yaşam koşullarına sahip gruplar bu etkilere karşı daha savunmasızdır. Bugüne kadar yapılan pek çok çalışma koruma, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sağlanması ve sürdürülmesinde meydana gelen aksamaları detaylı şekilde ele almıştır. Afet sonrası yeniden yapılandırma çalışmalarında kırılgan gruplara yönelik müdahalelerin hem afet öncesindeki koşullara hem de artan kırılganlıklara göre uyarlanması gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'ni 2005 yılında etkisi altına alan Katrina Kasırgası'nın ardından yapılan çalışmalar özellikle kadın ve çocukların ekonomik ve politik güçten yoksun olduklarını, ayrımcılık ve baskıya maruz kaldıklarını ve bakım sorumluluklarının getirdiği talepler nedeniyle afetlere karşı savunmasız olduklarını ortaya koymuştur [Fothergill and Peek, 2017]. Büyük Doğu Japonya Depremi ve etkilerinin ardından afet sonrası uzun vadeli ruh sağlığı ve psikososyal destek operasyonları üzerine yapılan bir çalışmada insanlara bireysel ve toplu olarak yardım etme, yaşam koşullarını iyileştirme, gelir getirici faaliyetlere yatırım yapma ve kamu bilincini artırma dahil olmak üzere yedi temel müdahale kategorisi belirlenmiştir [BMC Psychiatry, 2019]. Aralık 2019'da Adana'da yaşanan sel felaketinden etkilenen mevsimlik gezici tarım işçileri üzerinde yapılan bir vaka çalışmasına göre kamu kurumları afet sonrası başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesinde ve etkilenen nüfusun dayanıklılığının artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır [KA, 2020d]. Son olarak, COVID-19 salgınının mevsimlik gezici tarım işçileri üzerindeki etkisine ilişkin bir çalışmada krizin etkilerinin kırılgan sosyal gruplar arasında daha büyük olduğu, özellikle de gelirden belirgin bir düşüş yaşanmasına sebep olduğu vurgulanmıştır [KA, 2020e].

Depremlerin en yıkıcı etkilerinin hissedildiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi, çok sayıda mevsimlik gezici tarım işçisinin ve ailelerinin daimi ikametgâhıdır. Bu işçiler her yıl nisan ayından kasım ayı sonuna kadar süren tarımsal çalışma sezonu boyunca Türkiye'nin diğer illerine geçici olarak göç etmekte ve emek yoğun tarımsal işlerde çalışmak üzere il, ilçe ve bölgeler arasında yer değiştirmektedirler.

Depremden etkilenen iller ülkenin başlıca tarımsal üretim alanları arasında yer almaktadır. Bölgedeki tarım işçileri toprak hazırlığı, ekim, budama, ilaçlama, sulama ve hasat gibi tarımsal faaliyetlerde çoğunlukla günlük yevmiye ile çalışmaktadırlar. Bu işçiler sezon dışında, ikamet ettikleri şehirlerde günlük işlerde çalışma eğilimindedirler. Ayrıca, ikamet ettikleri şehirlerde yakın şehir merkezlerine veya ikamet ettikleri bölge dışında emek yoğun tarımsal üretimin yaygın olduğu diğer illere mevsimlik olarak göç etmektedirler.

Mevsimlik tarım işçisi aileler yılın 5-8 ayı boyunca yer değiştirmekte, memleketlerinden uzak bölgelere göç etmeleri halinde kasım ayı veya civarında sürekli yaşadıkları yerlere geri

dönmektedirler. Adana ve Hatay illerinde tarımsal faaliyetler tüm yıl boyunca devam ettiğinden bu iller bölgede hem ikamet eden hem de çalışan önemli bir tarım işçisi nüfusuna ev sahipliği yapmaktadırlar. Öte yandan, Adıyaman, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kahramanmaraş illeri çok sayıda mevsimlik gezici işçiye ev sahipliği yapmakla birlikte, farklı illerden gelen gezici işçiler için de varış noktalarıdır. Bu bağlamda, depremin emek yoğun tarımsal faaliyetlerin bölgesel işgücü hareketliliği yarattığı bir bölge olduğu söylenebilir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmak için genellikle aileleriyle birlikte seyahat etmekte ve bu çalışma biçiminin beraberinde getirdiği yaşam ve çalışma rutini nedeniyle okul çağındaki yüz binlerce çocuk da aileleriyle birlikte göç etmektedir. Sonuç olarak, çalışabilecek her hane üyesi - çocuklar dahil - tarımsal işgücüne katılmaktadır. Başta Suriyeli mülteciler olmak üzere yabancı göçmen işçiler de Türkiye'deki bu işçi gruplarına dahildir. Tarımın mevsimlik olması nedeniyle çocuklar eğitim-öğretim yılı boyunca okuldan erken ayrılıp okula geç dönmemekte, uzun vadede ise okulu erken bırakıp tarım işçisi olarak çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Mevsimlik gezici tarım işçisi haneler, kamu kurumları tarafından oluşturulan sınırlı sayıda geçici konaklama alanı bulunduğundan, işgücüne ihtiyaç duyulan tarla veya bahçelere en yakın alanlara genellikle kendi imkanlarıyla kurdukları geçici çadır yerleşimlerinde kalmaktadırlar. Kimi durumlarda, gezici tarım işçileri işveren tarafından sağlanan barınma alanlarında konaklamaktadırlar. Deprem bölgesinde çoğu tarım işçisi çalışma dönemi boyunca geçici çadır yerleşimlerinde ikamet etmektedir. İşçiler ayrıca, kendilerine sağlanan geçici konaklama ve hizmetler yerel halk tarafından her zaman hoş karşılanmadığı için genellikle yerel halkın itirazlarıyla karşılaşmaktadır.

Depremler meydana geldiğinde Adana ve Hatay'daki bazı mevsimlik gezici tarım işçileri kendi imkânlarıyla kurdukları çadır yerleşimlerinde ya da işverenleri tarafından sağlanan konteyner ve briketlerden yapılmış geçici evlerde ikamet etmekteydi. Ayrıca, Hatay'ın Kırıkhan ve Antakya ilçelerinde, çoğunluğu geçici koruma altındaki Suriyelilerden oluşan mevsimlik gezici tarım işçilerinin bir kısmı ilçe merkezlerinde kiraladıkları evlerde ikamet etmekteyken, depremde bu evlerin bir kısmı çökmüş, bir kısmı ise ağır hasar görmüştür. Tarım işçilerinin yaşadığı can kaybı Kırıkhan'da işçiler, işverenler ve tarım araçlarıyla yapılan çeşitli görüşmelerde dile getirilmiştir. Özellikle kış aylarında narenciye hasadı için Kahramanmaraş'tan Adana'ya gelen tarım işçileri de depremleri çadır alanlarında yaşamış, ancak bu grup içinde evlerini depremlerde kaybedenler olmuştur. Şanlıurfa ve Diyarbakır'da kalıcı olarak ikamet eden mevsimlik gezici tarım işçilerinin çoğu tarımsal çalışma sezonu henüz başlamadığı için depremleri kendi evlerinde yaşamıştır. Tarım araçlarıyla yapılan görüşmelerde bu grup içinde evleri hafif hasar görenlerin olduğu belirtilmiştir. Gaziantep ve Adıyaman illerinin İslâhiye ve Nurdağı ilçelerindeki işçiler depremi evlerinde yaşamış, işçilerden bazılarının evleri yıkılmış veya hasar görmüş ve bazı işçiler hayatını kaybetmiştir. Depremden etkilenen illerde mevsimlik gezici tarım işçilerine hizmet veren çeşitli sivil toplum kuruluşları (STK) da işçilerin yaşadıkları can kayıplarını ve uğradıkları maddi zararları dile getirmiştir.

Türkiye'de mevsimlik tarımsal iş gücü çoğunlukla kayıt dışıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin hareketliliğini takip etmeyi amaçlayan e-METİP uygulaması gibi sistemler geliştiren kamu kurumlarının çabalarına rağmen işçilerin takibine yönelik iyi işleyen bir mekanizma halen bulunmamakta, bu durum da işçilerin ikamet ettikleri illerde ve çalışmak için göç ettikleri illerde takip edilmelerini zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı hasar ve kayıpların boyutunu belirlemek zor görünmektedir. Bu durum tarım işçisi hanelerin göç, çalışma ve yaşam koşullarını etkileyen sosyal ve ekonomik değişikliklerin hızlı ve sürekli bir şekilde değerlendirilmesini, ihtiyaçlarının karşılanmaya devam edilebilmesi için hayati hale getirmektedir.

Depremlerin doğrudan etkilerinin yanı sıra belediye ve kamu hizmetlerine zaten sınırlı erişimi olan mevsimlik tarım işçilerinin kendilerine özgü çalışma ve yaşam koşullarında, bu tür afetlerin kentsel altyapılar üzerindeki etkisiyle daha da kötüleşen yeni ekonomik, sosyal ve çevresel değişiklikler meydana gelmiştir. Deprem sonrası müdahale kentsel alanlara odaklanmış, uzak bölgelerde ikamet eden mevsimlik tarım işçilerine hizmet sağlanması çok az dikkate alınmıştır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için özel planlar ve genel planlamanın ötesine geçen müdahale yöntemleri gerekmektedir.

Bölgedeki tarımsal faaliyetler ve mevsimlik tarım işçilerinin durumu açısından depremle birlikte ortaya çıkan ve dikkatle izlenmesi gereken bir dizi risk alanı aşağıda özetlenmiştir [Tablo 2].

Tablo 2. Risk değerlendirmesi ve açıklamalar

Risk Alanı	Açıklama
Kamu hizmetlerine erişim kaybı [altyapı, gıda, su, sağlık, eğitim vb.]	Kentsel yıkımın tarımsal alanlardaki çadır yerleşimlerinde yaşayan mevsimlik gezici tarım işçilerine temel hizmetlerin sağlanması üzerindeki etkisi yakından incelenmelidir. Kırsal bölgelerde temel hizmetlere erişimde yaşanan aksaklıkların telafi edilmesine yönelik stratejiler planlanmalı ve yürütülmelidir. Mevsimlik gezici tarım işçilerine hizmet sunan kurumların çalışmalarının deprem nedeniyle aksamış olabileceği ve afet durumu nedeniyle önceliklerin değişmesinin daha önce ilerleme kaydedilen hizmet alanlarında boşluklar yaratabileceği unutulmamalıdır.
Tarımsal üretim kaybı ve çiftçiler için finansal kaynakların kısıtlanması	Tarımsal üretim kaybı konusunda düzenli izleme raporlarının hazırlanması ve olası etkiler konusunda derinlemesine çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir. Tarımsal faaliyetlerin en yoğun olduğu 11 ilde tarımsal üretimdeki değişimler izlenmelidir. Tarımsal faaliyet hacminde azalma riski değerlendirilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca, yıkım sonucunda ortaya çıkan bina enkazlarının toprak ve yeraltı suları için tehdit oluşturmaması sağlanmalıdır.
İş ve gelir kaybı	Depremlerden etkilenen insanların bir kısmı gelir kaybına uğramış ve mevsimlik tarım işçiliğine yönelmiştir. Tarımda iş arayanların sayısındaki bu artış, birkaç yıldır tarım işçiliği yapan geleneksel mevsimlik tarım işçisi aileler üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Ayrıca, depremler sonrasında çiftçilerin / tarım üreticilerinin bölgeden ayrılması veya tarımsal tesislerin zarar görmesi düzenli tarımsal iş bulmayı zorlaştırabilir. Tarımsal üretimin yeniden canlandırılması için yeterli destek sağlanmadığı takdirde çiftçiler tarımsal üretimi sürdürmekte zorluklarla karşılaşacaktır. Bu da düzenli mevsimlik tarım işçileri için iş fırsatlarının azalmasına neden olacaktır.
Çocuk işçiliği	Bölgedeki iş olanaklarının azalması ve işgücü arzının artması aileleri iş bulmak için standartların altında çalışma ve yaşam koşullarını kabul etmeye zorlayabilir. Bu da adil olmayan günlük ücretleri kabul etmelerine ve gelir kayıplarını telafi etmek için çocuklar da dahil olmak üzere her hane üyesini işgücüne dahil etmelerine yol açabilir. Aynı nedenler, tarımsal işlerin artık bir seçenek olmaması durumunda ailelerin diğer sektörlerde de çocuklarının çalışmasına mecbur kalmalarına yol açabilir.

Son depremler ölçekleri ve ülke üzerindeki etkileri nedeniyle daha önceki doğal afetlerden daha yıkıcı olmuştur. Afetin etkilerini hafifletmek için uluslararası toplumun deprem sonrası müdahale çalışmalarına daha fazla katılımına ihtiyaç olduğu aşıkardır.

5. BULGULAR

5.1. Geçim Olanaklarının Kaybı ve Kaynaklara Erişim

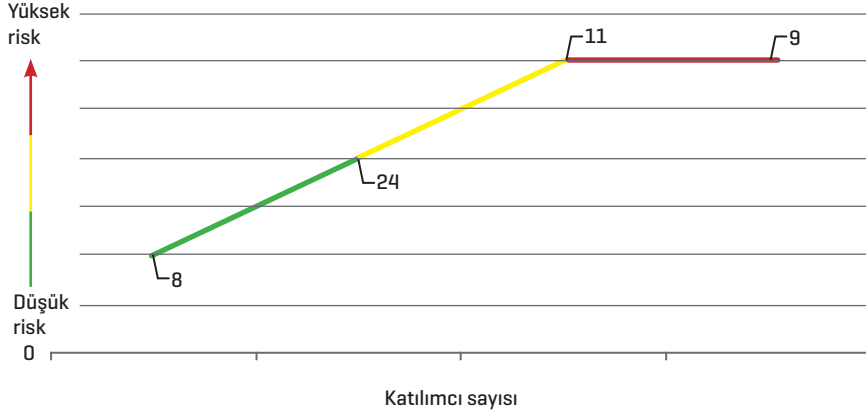
Mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınma, elektrik, sağlık, su, sanitasyon ve hijyen gibi temel hizmetlere erişiminin depremlerden önce de sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Bu ihtiyaçların karşılanması noktasında depremler ile birlikte nasıl değişimler yaşandığını ve bu ailelerin güvenli ve sürdürülebilir barınma imkanları ile diğer temel ihtiyaçlara erişimlerini ortaya koyan bulgular bu bölümde ele alınmaktadır.

Depremlerin mevsimlik gezici tarım işçileri üzerindeki etkisi iki şekilde gerçekleşmektedir; bu işçiler etkilenen şehirlerde hem ikamet etmekte hem de geçici olarak istihdam edilmektedir, yani mevsimlik tarım işçileri hem yerel toplumun üyeleri olarak hem de istihdam için bu bölgelere göç edenler olarak etkilenmektedirler. Tablo 3 depremden etkilenen mevsimlik gezici tarım işçilerinin risk kademelerini göstermektedir.

Tablo 3. Depremden etkilenen mevsimlik gezici tarım işçilerinin risk kademeleri [yüksekten düşüğe doğru: 1-2-3]

Depremden etkilenme durumuna göre alt gruplar	Risk kademesi	Katılımcı Sayısı
Depremlerde evlerini ve / veya aile üyelerini kaybeden ve çadırlarda yaşamaya başlayan mevsimlik gezici tarım işçileri	1	8
Depremlerde evleri hasar gören ve çadırlarda yaşamaya başlayan mevsimlik gezici tarım işçileri	2	24
Depremler nedeniyle evleri hasar gören ve çadır yerleşimlerinde geçmişe göre daha erken ikamet etmeye başlayan mevsimlik gezici tarım işçileri	3	11
Evleri depremlerden zarar görmemiş ve henüz çalışmak için göç etmemiş mevsimlik gezici tarım işçileri	3	9

Depremden etkilenen mevsimlik gezici tarım işçilerinin risk kademeleri

Depremlerden önce tarım alanlarına göç eden mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin bir kısmı kendilerini güvenlik açısından şanslı olarak tanımlarken, yaşadıkları illerde evleri yıkılanlar çadır yerleşimlerinde ne kadar süre ikamet etmeleri gerektiğini bilmedikleri için büyük bir belirsizlik yaşamaktadır.

Deprem bölgesindeki çiftçiler de benzer belirsizliklerden etkilenmiştir. Bu belirsizlikler iş sürekliliğine, çadır yerleşimlerinde konaklama süresine ve tarımsal işlerin devam ettiği durumda göç ve geri dönüş sürelerine dair belirsizlikler olarak ifade edilmektedir. Hatay'daki bir mevsimlik tarım işçisinin de belirttiği gibi, depremler tarımsal çalışma rutinini bozmuştur:

Yıllardır buraya havuç hasadı, ayıklama ve paketleme için geliyoruz. Depremlerden önce de buraya geliyorduk. Çadırlarda yaşadığımız için hayatımız kurtuldu ama bundan sonra ne yapacağımızı bilmiyoruz. Şanlıurfa'daki evimiz depremlerde hasar gördü. Normalde Sivas'a ya da Kahramanmaraş'a, oradan da Şanlıurfa'ya gidecektik ama üreticiye ulaşamıyoruz. Burada işimiz bittiğinde ne yapacağımızı bilmiyoruz. Allah hepimizi korusun.

Depremleri kendi illerinde yaşayan mevsimlik gezici tarım işçileri, insani yardıma erişimin kısıtlı olması ve güvenlik problemleri gibi nedenlerle erken göç ettiklerini belirtmişlerdir. İşçiler, geçmişte bazı eşyalarını yanlarına alarak göç edebildiklerini, ancak bu kez göçlerinin acil bir şekilde gerçekleşmiş olmasından ötürü hazırlıksız olduklarını ifade etmişlerdir. Mevsimlik gezici tarım işçileri genellikle hava koşullarına dayanıklı çadırlar inşa edebilseler de depremlerden sonra kaynakların yetersiz kalması çadırlarının daha az dayanıklı olması anlamına gelmektedir. Çadır yerleşiminde yatak, battaniye ve mutfak gereçleri gibi temel eşyaların eksikliği çocuklar için zaten dezavantajlı olan barınma koşullarını daha da kötüleştirmektedir. Hatay'daki evleri depremde yıkıldıktan sonra Adana'ya göç eden Huriye [Suriyeli-42] karşılaştıkları zorlukları şu şekilde ifade etmektedir:

Evlerimiz yıkıldı, en zor kısmı bu. Sorunlarımız aynı şekilde devam ederken artık bir evimizin olmaması bizi yıpratıyor. Hatay'da tüm eşyalarımızı geride bıraktık ve sadece sırtımızdaki kıyafetlerle ayrıldık. Artık hiçbir şeyimiz yok.

Ev sahipleri tarafından evlerinden çıkarılan ve ilk kez çadırdaki yaşamak zorunda kalan ailelerin yanı sıra çalışma alanlarına normalden daha erken gelen ve çadırdaki yaşayan ailelerle de görüşmeler yapılmıştır. Tek katlı evlerde ikamet eden bazı mevsimlik gezici tarım işçileri evi kendilerinin kullanacağını söyleyen ev sahipleri tarafından evlerinden çıkarılmışlardır. Bulgular geçici koruma altındaki Suriyelilerin ve mevsimlik tarım işçisi ailelerin marjinalleştirilmiş gruplar olarak deprem sonrasında ek zorluklarla karşılaştığını göstermektedir.

Saha araştırması sırasında üç farklı ilde mevsimlik gezici tarım işçilerinin konakladığı 12 çadır yerleşimi ziyaret edilmiş ve hem görüşmelerden hem de katılımcı gözlemden elde edilen veriler bu yerleşimlerin temel hizmetlere erişim ve güvenlik açısından yeterliliğini değerlendirmek için kullanılmıştır.

Tablo 4. Sürdürülebilir ve güvenli konaklama ve altyapı hizmetlerine erişim

[yeterli ▲ yetersiz ▼ yok X]

Yerleşim alanları	İl	Nüfus	Güvenli ve sürdürülebilir su	Güvenli ve sürdürülebilir elektrik	Güvenli ve sürdürülebilir gıda	Hijyen ve sağlık hizmetleri
Çadır yerleşim alanı 1	Adana	120-150 aile	▲	▲	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 2	Adana	70-100 aile	▼	▼	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 3	Adana	100-150 aile	▼	▼	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 4	Adana	100-150 aile	▼	▼	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 5	Adana	70-100 aile	▼	▼	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 6	Hatay	150-200 aile	▲	▲	▲	▲
Çadır+konteyner yerleşim alanı 7	Hatay	25-30 aile	▼	▼	▼	▼
Çadır+konteyner yerleşim alanı 8	Hatay	100-150 aile	▼	▼	▼	▼
Briket+çadır yerleşim alanı 9	Hatay	20-25 aile	▲	▲	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 10	Gaziantep	10-15 aile	X	X	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 11	Gaziantep	50-70 aile	X	X	▼	▼
Çadır yerleşim alanı 12	Konya	5-6 aile	▲	▲	▲	▼

Ziyaret edilen çadır yerleşimlerinden sadece ikisinde konteynerlar olmakla birlikte çok sayıda ailenin çadırda yaşadığı tespit edilmiştir. Çadırların çoğu mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin kendileri tarafından satın alınan demir ve brandalardan inşa edilmiştir.

Saha gözlemlerinden çadır yerleşimlerinde elektriğin üç kaynaktan elde edildiği anlaşılmıştır: [1] yakındaki evlere veya elektrik direklerine yapılan kaçak bağlantılar [2] doğrudan tarla sahibinden işveren olarak sayaçlı bağlantı ["ikinci el elektrik" olarak anılmaktadır] ve [3] güneş panelleri. Saha araştırmasında bu kaynaklardan üçüncüsüne nadiren rastlanmıştır.

Çadır yerleşimi sakinlerinin çoğunluğu diğer iki yöntemi kullanmakta ve elektriğin dağıtımı ve kullanımı ile ilgili doğrudan ve dolaylı risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Her iki yöntemin de uygulanmasıyla ilgili büyük bir güvenlik riski bulunmaktadır. Kabloların çocukların yürüdüğü ve oynadığı çadır yerleşimlerinde düzensiz biçimde döşenmesi risk teşkil etmektedir. Ayrıca, işçiler genellikle aynı zamanda sayaç sahipleri olan toprak sahipleri ve tarım araçları aracılığıyla erişebildikleri elektriğe daha yüksek ücret ödemektedirler.

Çadır yerleşimlerinde güvenli ve sürekli suya erişim sınırlıdır. Bazı çadır yerleşimlerinde mevsimlik gezici tarım işçilerinin kendi kurdukları ortak bir musluktan suya erişim sağlanırken, bazılarında ise su depolarından su temin edilmekte, ancak bu yöntemle de güvenli ve sürdürülebilir suya erişim sınırlı olmaktadır. Örneğin, depremlerden önce Hatay'ın Kırıkhan Kodalı köyündeki konteyner / çadır yerleşiminde su temini konusunda bir sorun yaşanmazken, depremle birlikte boruların patlaması sonucu temiz suya erişim sorun haline gelmiştir. İşçiler tarafından depremlerden bu yana temiz suya erişimle ilgili pek çok sorun yaşandığı ifade edilmektedir. Hatay Kırıkhan'dan Gül'e göre, depremden bu yana erişebildikleri su sağlıksızdır:

Depremlerden önce depodaki su, su şebekesinden geldiği için temizdi. Depremler boruların patlamasına neden oldu ve su artık çamurlu akıyor ve kötü kokuyor. Depremlerden beri bu çamurlu suyu kullanıyoruz. Suyu asla içmiyoruz ama yemek pişirmek ve temizlik için kullanıyoruz.

Bazı çadır yerleşimlerinde mevsimlik gezici tarım işçilerinin kendileri için tuvalet ve banyo inşa ettikleri gözlemlenmiştir. Tuvalet ve banyo atıkları genellikle yakındaki su kanallarına veya kamp dışına boşaltılmaktadır. Bu yerleşimlerin çoğunda kanalizasyon altyapısı bulunmadığından yerleşim yerleri büyük bir kirlenme ve hastalık riski altındadır. Çocuklar tüm günlerini su kanallarının yakınında oynayarak geçirmekte ve boğulma ve hastalık riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak çadır yerleşimlerindeki tek sorun sanitasyon değildir çünkü çöpler de çadır yerleşimlerinden düzenli olarak toplanmamaktadır. Tuvalet ve banyo atıkları ile çöplerin birikmesi hijyenik olmayan bir ortam yaratmakta ve ortaya çıkan haşere sorununun kontrol edilmemesi toplum sağlığına yönelik tehdit oluşturmaktadır.

Aileler, depremlerden önce özellikle doğum ve aşı takibi için bölgedeki aile hekimleri tarafından ziyaret edildiklerini belirtmişlerdir. Saha araştırması sırasında depremlerden bu yana çadır yerleşimlerine hiçbir sağlık ekibinin ulaşmadığı, mevsimlik gezici tarım işçilerinin sağlık hizmetlerini kendi imkânlarıyla almak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Yapılan görüşmelerden hamile kadınların, engelli çocukların ve kronik hastalığı olan kişilerin sağlık hizmetlerine erişiminin çok sınırlı olduğu anlaşılmıştır.

Depremeler günlük yaşamın tüm yönlerini sekteye uğratmış, özellikle Hatay'da, ihtiyaç duyulan malzemelere erişimi zorlaştırmış ve mevcut ürünlerin fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Mevsimlik gezici tarım işçileri ürünleri tedarik eden dükkanlar da depremden zarar gördüğü için yeterli gıdaya erişimde zorluklar yaşamaktadır. Görüşülen kişilerden bazıları artan fiyatlar nedeniyle gıda satın almak için komşu il ve ilçelere gitmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Depremeler öncesinde var olan sosyo-ekonomik zorluklar derinleşmiş; mevcut zorluklar gıda fiyatlarındaki artışlar ve deprem bölgesindeki sınırlı sayıdaki tedarikçi sorunlarıyla birleşerek mevsimlik tarım işçisi ailelere ek zorluklar getirmiştir.

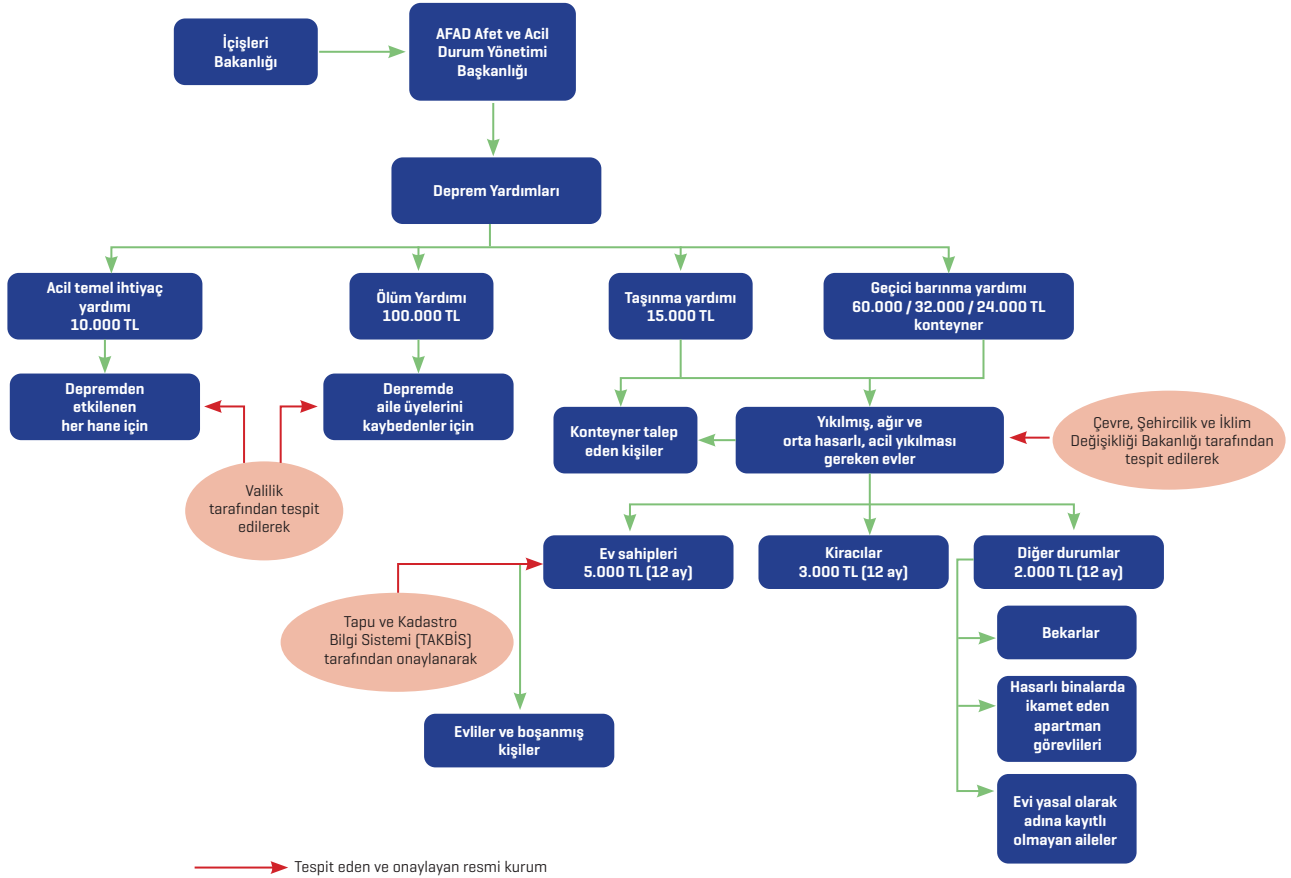
Depremlerden bu yana kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları depremden etkilenen bölgelere aynı ve nakdi destek sağlamıştır, ancak yapılan görüşmeler mevsimlik gezici tarım işçilerine sağlanan yardımların sınırlı olduğunu (nakit, barınak, giysi, gıda ve su) ve daha fazlasına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur.

Bazı mevsimlik tarım işçisi aileler sürekli yaşadıkları yerlerde çadırlarda kalırken ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için depremlerden hemen sonra tarım alanlarına taşındıklarını ve insani yardıma erişimlerinin daha iyi olacağını umduklarını belirtmiştir. Aileler artçı sarsıntılardan korktukları için evlerinde kalmak istemediklerini ve tarım alanlarına göç etmeye karar vermeden önce birkaç gün dışarıda kaldıklarını belirtmişlerdir. Su ve ikinci el giysi şeklindeki yardımların bazı bölgelere ulaştığı belirtilmiştir. Ailesiyle birlikte ilk kez mevsimlik tarım işçiliği yapan Leyla [34], yapılan yardımlarla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Depremlerden sonra 4 gün boyunca hiçbir yardım alamadık. Sokaklarda çadır bekledik ama kimse gelmedi. O yüzden buraya geldik, akrabalarımızın yanına. Biz geldikten sonra belediyeden yetkililer geldi ve bir kamyonun arkasından çadırların önüne bir torba ikinci el kıyafet atıldılar. Bu yardım için kötü bir yol. Kendimizi çok aşağılanmış hissettik.

Görüşülen kişilerin çoğu konaklama, taşınma masrafları ve acil temel ihtiyaçlar için kamu kurumlarına yardım başvurusunda bulunduklarını ancak henüz bir yanıt alamadıklarını belirtmiştir. Görüşülen kişilerden sadece bazıları hane başına 10.000 TL tutarında acil temel ihtiyaç yardımı aldıklarını belirtirken, diğerleri böyle bir yardıma nasıl başvuracaklarını bilmemektedir. Depremlerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen tarım işçilerinin afet sonrası mevcut yardım ve destekler ya da bunlara nasıl erişecekleri konusunda çok az bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Depremlerden doğrudan etkilenenlere devlet tarafından sağlanan insani yardımlar Şekil 1'de özetlenmiştir.

Şekil 1. Depremden etkilenenler için sağlanan devlet yardımları

Özetle, depremler mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma rutinlerine ve istihdam olanaklarına ciddi kısıtlamalar getirerek onları güvencesiz bir durumda bırakmıştır. İşçi aileler depremlerin ardından eşyalarını geride bırakarak erkenden çalışma alanlarına taşınmış ve derme çatma çadırlarda kalmaya başlamışlardır. Güvenli konaklama, elektrik, gıda, su, sanitasyon ve hijyen gibi temel ihtiyaç ve hizmetlere erişimleri de kısıtlanmış, bu da hastalık ve güvenlik risklerini artırmıştır. Devlet evleri depremde ağır hasar gören veya yıkılan kişilere barınma yardımı ve kalıcı konut sağlamaktadır. Ancak mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmak için başka bölgelere göç ettiklerinden bu destekler hakkında yeterince bilgilendirilmemektedirler. Bu noktada, il METİP ofisleri mevsimlik gezici tarım işçilerinin göç ettikleri yerlerde gerekli bilgilendirmeleri yapabilir.

Mevsimlik tarım işçileri ile etkili bir iletişim aracı ve iyi işleyen izleme mekanizmalarının kurulması depremde etkilenen nüfus için sunulan sosyal ve ekonomik desteğin [geçici veya kalıcı barınma, eğitim, nakit destek, gıda, kira yardımı vb.] bu topluluklara da sağlanabilmesi için çok önemlidir.

5.2. Geçim Kaynakları ve İstihdamdaki Değişimler

Bu bölümde, son depremlerin mevsimlik gezici tarım işçilerinin geçim kaynaklarına ve istihdama erişimini nasıl etkilediğine dair bulgular sunulmaktadır. Bu kapsamda birkaç farklı mevsimlik tarım işçisi kategorisi ve bu işçiler arasında yaşanan farklı maruziyet düzeyleri, ekonomik kırılganlık ve hassasiyetlerin yanı sıra istihdam kaybı veya istihdama erişimin azalması da dahil olmak üzere işçi ailelerin maruz kaldıkları farklı yoksunluk dereceleri belirlenmiştir.

Hatay ve Adana'da görüşülen mevsimlik gezici tarım işçilerinin bir kısmı memleketlerinde, örneğin Şanlıurfa'da, evlerinin ya yıkıldığı ya da büyük hasar gördüğü depremlere tanıklık etmişlerdir. Diğer örneklerde ise mevsimlik tarım işçileri konutları hasar görmemiş olmasına rağmen devam eden artçı sarsıntılar nedeniyle binalarında kalmakta isteksiz davranmışlardır. Bu faktörler nedeniyle birçok mevsimlik tarım işçisi aile çadırda yaşamak için gerekli kaynak ve malzemelere erişimlerinin olmasının yanı sıra çadırda kalma konusundaki bilgi ve deneyimlerini dikkate alarak normalden daha erken göç etmeyi tercih etmiştir. Her yıl şubat ayının sonlarından itibaren soğan hasadı için Reyhanlı (Hatay), çilek hasadı için Silifke (Mersin) ve pancar hasadı için Çumra (Konya) gibi bölgelere göç eden işçi aileler depremler nedeniyle geçen yıla kıyasla iki ya da üç hafta daha erken toparlanıp batıya yönelmek zorunda kalmış ve Kırıkhan gibi havuç hasadının ve işleminin hala devam ettiği yerleri tercih etmişlerdir.

Saha araştırması sırasında Kadıköy, Yeniköy, Köylüoğlu, Zeytinli (Adana) ve Kırıkhan'da (Hatay) tarımsal alanlarda çadır yerleşimlerinin sayısında deprem öncesine göre bir artış olduğu fark edilmiştir. Depremden etkilenen ailelerin bu bölgelerdeki çadırlara öncelikle akrabalık ilişkilerine dayanarak yerleştikleri anlaşılmıştır. Bazı aileler daha önce tarımsal işlerde çalışmış ve çalışma süreleri boyunca çadırda yaşama deneyimine sahip olmuş olsalar da depremlerden önce genel olarak tarlaya yakın evlerde ikamet etmektedirler. Bunun yanı sıra, evlerini ve iş olanaklarını kaybettikten sonra çadır yerleşimlerinde ya da konteynerlerde yaşamaya başlayan ailelerin de olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Kırıkhan'da, aileye ait küçük ölçekli dükkanları ve evleri depremlerde ağır hasar gördükten sonra çadırda yaşayan ve akrabaları sayesinde bir havuç işleme tesisinin yakınındaki bir konteynıra yerleşen 10 kişilik bir aile ile karşılaşmıştır.

14 yaşında okula gidemeyen bir çocuk olan Murat, tarım işçisi olarak çalışmaya başladığını ve ilk kez bir konteynerde yaşadığını ifade etmiştir:

Hem dükkanımızı hem de evimizi kaybettik ama Allah hepimizi korudu ve hayatta kaldık. Ne yapacağımızı bilmiyoruz. Buraya bir konteynere yerleşmek için geldik. Bugün tarlalarda çalışarak geçimimizi sağlamaya çalışıyoruz. Daha önce hiç yapmadığım halde ailemin geçimini sağlamak zorundayım. Yine de hayatta olduğumuz için kendimizi şanslı sayıyoruz ama her şeyin yakında daha iyi olmasını umuyoruz.

Evlerini tamamen kaybetmeleri, evlerinin ağır hasarlı olması ya da evlerinde kalma korkusu nedeniyle planlanandan daha erken göç eden mevsimlik tarım işçisi ailelerden bazıları mevcut tarımsal iş miktarında da azalma olduğunu bildirmiştir [V2 vakası için bkz. Tablo 5]. Depremler sonrasında tarımda iş arayan insanların sayısındaki artış sonucunda hane başına düşen günlük iş miktarı azalmıştır.

Mevsimlik tarım işçileri depremin getirdiği ekonomik zorluklar nedeniyle bazı tarım arazilerinin bu yıl sadece kısmen ekileceğine inandıklarından durumun daha da kötüleşmesini beklemektedirler. Bununla birlikte, tarımsal üretimde beklenen düşüş yaygın bir şekilde tartışılrsa da, öngörülerin ne kadarının gerçekleşeceğini belirlemek için yeterli veri bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü [FAO] kısa bir süre önce yayınladığı raporda mahsuller, büyükbaş hayvanlar, balıkçılık ve başta sulama kanalları olmak üzere tarımsal altyapıda meydana gelen hasarın boyutunu ortaya koymuştur.³ Çiftçilerle yapılan görüşmeler depremlerin tarım faaliyetlerine yeniden yatırılan kaynaklarda bir azalmaya yol açtığını ortaya koymaktadır. Teslim edilen tarım ürünleri için geciken ödemeler deprem sonrası dönemde mısır, fasulye ve ayçiçeği gibi Mayıs ve Haziran aylarında ekilen ürünlerin sayısını azaltmıştır. Tarım üreticilerine finansal kaynak sağlanmadığı takdirde ekili alanların yüzdesi kaçınılmaz olarak düşecek ve bu durum hem tarımsal ürün arzını hem de işgücü talebini kısıtlayacaktır.

Tablo 5. Ekonomik yoksunluk tipleri

Kayıp veya erişimin azalmasına ilişkin alt gruplar	V1	V2	V3
Konut ve altyapı hizmetlerinin kaybı veya bunlara erişimin azalması	X	X	
Tarım dışı istihdamın kaybı veya bu istihdama erişimin azalması	X		
Tarımsal istihdam kaybı veya tarımsal istihdama erişimin azalması		X	X

Bu koşullar altında birincil gelir kaynağı mevsimlik tarım işleri olan haneler gelirlerinde bir düşüş yaşama ve bunun sonucunda da daha fazla finansal baskı ve borçluluk ile karşı karşıya kalma riski altındadır. Mevsimlik tarım işçileri için gelir azalması riskindeki artış bariz olsa da gelirdeki azalmanın geçici mi yoksa uzun süreli mi olacağını belirlemek için yeterli veri olmadığını belirtmek gerekir.

³ Bölgenin tarımsal GSYH'nin yüzde 15'ini ve Türkiye'nin tarımsal gıda ihracatının yüzde 20'sinden fazlasını oluşturduğu ve depremler nedeniyle milyarlarca ABD doları zarar ve kayıp yaşadığı belirtilmektedir [FAO Türkiye, 2023].

Kırıkhan'dan bir tarım aracısı olan Hasan, tarımsal işgücüne olan talep arttıkça çiftçilerin nasıl daha düşük ücretler için pazarlık yapmaya başladığını şu şekilde ifade etmektedir:

Depremlerin ardından birkaç kişi çadır ve çadır yerleri hakkında bilgi almak için benimle iletişime geçti. Ben de yer ve çadır ayarlamak için elimden geleni yaptım. Geldikten iki gün sonra iş aramak için bana geldiler. Arazi sahipleri, daha ucuz işgücü teklif eden tarım araçlarından sürekli telefon aldıkları için daha düşük ücret konusunda pazarlık yapıyorlar. Bu ücretler benim için kabul edilemez ancak diğer araçlar daha düşük işçilik ücretleri teklif ediyor ve iş yapmayı kabul ediyorlar. Bu durumda işimizi kaybetmemek için maalesef onlara uymaya başlıyoruz.

Konya'daki alan araştırması, depremlerden ve artçı sarsıntılardan sonra 15 Mart 2023 tarihinde Şanlıurfa'da şiddetli yağmurun ardından meydana gelen sel felaketinden dolayı şehirden ayrılan mevsimlik tarım işçileri için bir başka varış noktasına ve afet sonrası bağlama işaret etmektedir. Bazı işçilerin depremleri atlatmış olan evleri sel suları tarafından zarar görmüş, bu durum konuta erişimlerini daha da sınırlamıştır. Tarla otu kesme ve çapa makineleri ile akıllı tohumlar gibi tarım teknolojileri, Konya'da mevsimlik gezici tarım işçilerine olan talebi hali hazırda azaltmıştır. Bu durum, işçilerin tarım işi bulmalarını zorlaştırmaktadır. Konya'da tarımsal üretimin modernizasyonu, en çok ihtiyaç duyulduğu bir dönemde işçilerin gelirlerinin daha da azalmasına neden olmuştur.

Tablo 6. Gözlenen değişikliklerin yönleri

Değişim	Değişim yönü
Geçici yerleşim alanlarında çadır sayısı	↑
Mevsimlik tarımsal işlere yönelen yeni insanların sayısı	↑
Üretilen tarımsal ürün miktarı	↓
Günlük ücretli tarımsal işlerin sayısı	↓
Erişilen mevcut gelir kaynaklarının sayısı	↓
Gelir miktarı	↓
Borçluluk miktarı	↑

Şanlıurfa'da alan araştırması sırasında birçok ev ve apartmanın duvarlarında çatlaklar tespit edilmesine rağmen insanlar bu konutlarda ikamet etmeye devam etmektedir. Ülkenin batısına doğru yola çıkmak için beklerken çok sayıda artçı sarsıntı geçiren işçiler ne zaman yola çıkacaklarından emin olamıyorlar. Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesinde ikamet eden bir mevsimlik tarım işçisinin de ifade ettiği gibi güvenli olmayan evlerde beklemek zorunda kalmak ciddi bir endişe kaynağıdır:

Evimiz büyük depremleri atlattı, ancak hala deprem oluyor ve bunun ne kadar süreceğini bilmiyoruz. Her artçı sarsıntıdan sonra paniğe kapılıyoruz ve bu yüzden çadırlarımızı toplayıp taşınmaya karar verdik, ancak nereye gideceğimizden ya da nereye yerleşeceğimizden emin değiliz. Toplanıp taşınabilmek için işlerin başlamasını bekliyoruz. Bir süredir bekliyoruz ve beklemek yorucu olmaya başladı.

Kısaca özetlemek gerekirse araştırma kapsamında mevsimlik tarım işçiliği yapan ve istihdam ve gelire erişimdeki kayıp ya da azalmadan etkilenen üç alt grup belirlenmiştir. İlk grup, düzenli gelir kaynaklarına erişimleri tamamen kaybolduğu veya azaldığı için mevsimlik tarım işçiliğine yeni başlayanlardır [V1]. Genellikle mevsimlik tarım işçiliği bu kişiler için tamamıyla yeni bir şey değildir çünkü daha önce mevsimlik tarım işlerine kısmen dahil olmuş ya da akrabaları aracılığıyla tarımsal işlerle ilgili deneyimlere sahip olmuş olabilirler. İkinci grup, geçimlerini büyük ölçüde mevsimlik tarım işlerinden sağlayan ve depremler nedeniyle sezonun başlarında evlerini terk etmek zorunda kalan hanelerdir [V2]. Bu kişiler tarımsal işlere yönelen kişi sayısındaki artış ile tarımsal üretimde ölçek küçültme riskinin birleşimi nedeniyle artık tarımsal istihdam ve gelire daha az erişime sahiptirler. Son grup, evlerinde yaşamaya devam eden ve henüz düzenli göç döngüsüne başlamamış olan mevsimlik tarım işçilerini içermektedir [V3]. Çalışmamıza katılan işçi hanelerin, uygun göç zamanı, tarımsal işlerin mevcudiyeti ve süresine ilişkin belirsizliklerle karşı karşıya olmaları, depremler ve artçı sarsıntılarla ilişkili kaygı ve diğer zorluklarla birleşmekte ve afet sonrasındaki süreci daha da karmaşık hale getirmektedir.

Tablo 7. Yapısal risk çeşitleri

Eğitime erişimin olmaması veya azalması riski	↑
Çocuk işçiliği riski	↑

Yapısal olarak daha düşük ←————→ *Yapısal olarak daha yüksek*

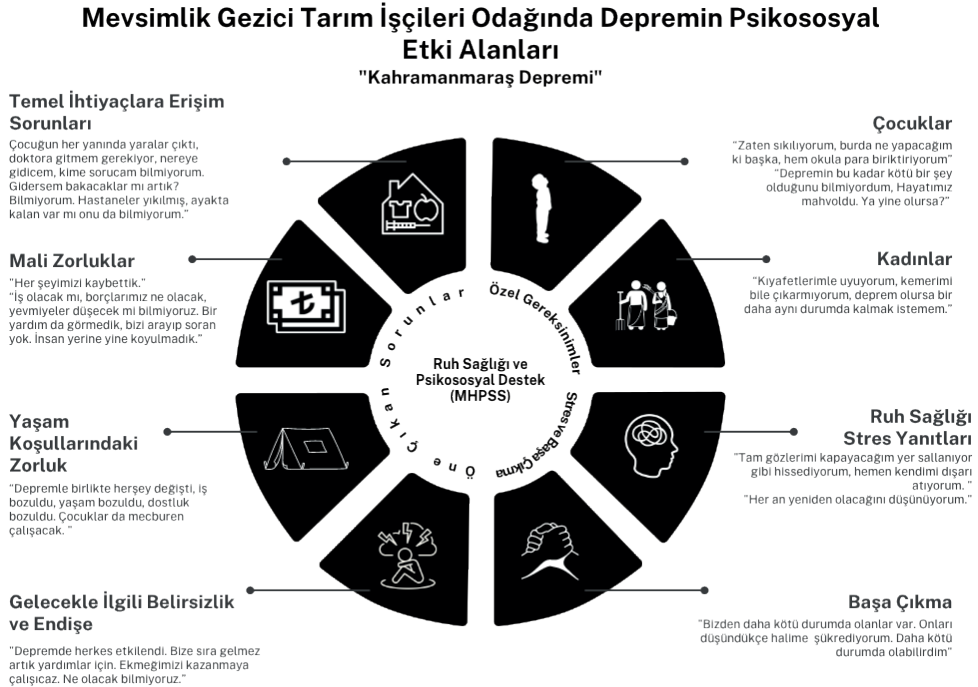
V3	V2	V1
-----------	-----------	-----------

Mevsimlik tarım işçileriyle yaptığımız görüşmeler, çadır malzemeleri, eşya ve giysilerin yanı sıra gıda ve hijyen ürünlerine acil ihtiyaç duyulduğunu, işçilerin özellikle tarım araçlarından aldıkları borçlara giderek daha fazla bağımlı hale geldiklerini ve bu durumun onları daha da borç krizine sürüklediğini ortaya koymuştur. Borçları biriktikçe tarım dışı işlere geri dönme ihtimalleri azalmakta, bu durum özellikle daha önce tarım dışı işlerde çalışanlar için bir sorun teşkil etmekte [V1] ve çocuk işçiliği riskini artırmaktadır. Literatürde yaygın olarak çalışıldığı üzere [OCHA, 2023c; UNICEF, 2021; KA, 2020e; UNICEF, 2019], depremler sonrasında borçlanan, istihdam ve gelire erişimini kaybeden veya azalan aileler gelir kaynağı olarak çocuklarına daha fazla bağımlı hale gelmektedir.

5.3. Ruh Sağlığı ve Psikososyal Desteğe Erişimdeki Değişim

Stres ve başa çıkma mekanizmalarıyla ilgili görüşmeler ve gözlemler, depremlerin mevsimlik gezici tarım işçileri arasında önceden var olan sorunları daha da kötüleştirdiğini ve yaşam koşullarına ek zorluklar getirdiğini ortaya koymuştur.

Şekil 2. Depremlerin mevsimlik gezici tarım işçileri üzerindeki psikososyal etkileri

Gerçekleşen depremler ve bir önceki bölümde tartışılan bulgular bir araya gelerek mevsimlik gezici tarım işçileri için bir stres ve kaygı ortamı yaratmıştır. İşin aksaması, artan ihtiyaçlar [giyim, eşya vb.] ve ani yer değiştirmeler yüksek kaygı ve stres kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. İşsizlik ve gelir kaybı ile ilgili sorunlar ve işlerin ne zaman normale döneceğinin belirsizliği, umutsuzluk ve çaresizlik duygularını da beraberinde getirmektedir.

Depremler sonrasında aynı yardımlardan yararlanabilen mevsimlik gezici tarım işçisi sayısının düşük olduğu görülmektedir. Araştırmamız sırasında mevsimlik gezici tarım işçilerinin çoğu depremden bu yana hiçbir yardım almadıklarını ve nereye başvuracaklarını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Depremler sonrasında yaşanan kaos ortamında mevsimlik tarım işçilerinin görünürlüğü'nün daha da azalması katılımcıların paylaştığı ortak bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin önceden var olan yoksunlukları depremle birlikte daha da artmış ve bu durum geleceğe dair ortak bir umutsuzluk hissine yol açmıştır. İşsizlik ve gelirle ilgili belirsizlikler, 49 yaşındaki bir erkek tarım işçisinin de belirttiği gibi, mevsimlik gezici tarım işçileri arasında özellikle vurgulanan bir endişe kaynağıdır:

İş olacak mı, borçlarımız ne olacak, yevmiyeler düşecek mi bilmiyoruz. Henüz herhangi bir yardım görmedik, kimse bizi arayıp ihtiyacımız olan bir şey olup olmadığını sormadı. Yine insan yerine konulmadık.

Depremlerde evleri yıkılan ya da ağır hasar gören mevsimlik gezici tarım işçileri yer değiştirmek zorunda kalmış ve akrabalarının yanına geçici çadır yerleşimlerine taşınmıştır. Ani yer değiştirmeler, tek bir çadırın birden fazla aile tarafından paylaşılmasına yol açmış ve değişen hava koşulları, soğuktan, yağmurdan ve rüzgardan korunmak için uygun giysi veya diğer eşyaların eksikliği gibi durumlar çaresizlik duygularını daha da artırmıştır. Ayrıca elektrik, su, temizlik ve banyo ihtiyaçlarının karşılanamaması ya da yetersiz karşılanması, başta çocuklar olmak üzere tüm hane üyelerini olumsuz etkilemektedir. Kadınlarla yapılan bir odak grup görüşmesinde 39 yaşındaki bir katılımcı durumlarını şöyle anlatmıştır:

Deprem sırasında Şanlıurfa'daki evimizdeydik. Evimiz hasar görmüştü. Dört gün boyunca orada bekledik. Evlerimize giremeyecek kadar korktuğumuz için arabamıza atlayıp mevsimlik tarım işçilerinin geçici çadır yerleşimine geldik. Akrabalarımızın yardımıyla burada bir çadır kurduk ama elektriğimiz yok, suyumuz yok, tuvaletimiz yok. Şu anda bu çadırdaki 12 kişi yaşıyoruz. Ateşin üzerinde yemek pişiriyoruz. Her yer pislik içinde ve tüm eşyalarımızı, her şeyimizi geride bırakmak zorunda kaldık. Artık tükenmiş durumdayız.

İstihdam olanaklarının eksikliği ve zorlu yaşam koşulları, mevsimlik gezici tarım işçileri arasında "hayal kırıklığı" ve "umutsuzluk" duygularına yol açmaktadır. Süregelen bu duyguları yorumlayan bir erkek mevsimlik gezici tarım işçisi, deprem sonrası müdahaleden duyduğu memnuniyetsizliği *"Bizi daha önce görmediler, şimdi de görmeyecekler."* sözleriyle ifade etmiştir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri, nerede yaşayacaklarını, nerede çalışacaklarını, çocuklarının okula dönüp dönmeyeceğini ya da herhangi bir yardım alıp almayacaklarını bilmedikleri için geleceğin belirsiz olduğunu, depremden sonra ne hissettikleriyle sadece akrabalarının ilgilendiğini belirtmişlerdir. Aileler, "*Çocuğunuz şimdi nerede?*" diye soran hiçbir kurum olmadığını, mevsimlik gezici tarım işçileri olarak kendilerini "terk edilmiş" hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Kimse bu konuyu gündeme bile getirmemiş olması, kişilerde "terk edildikleri" izlenimini uyandırmıştır. Çocuklar ve ergenler kendilerine özgü fizyolojik, psikolojik ve gelişimsel ihtiyaçları nedeniyle bu tür acil durumlarda özellikle savunmasızdır. Pek çok çocuk ve ergen travmatik olaylardan sonra, genellikle kısa süreli de olsa, psikososyal sıkıntılar yaşamakta ve bu sıkıntılar dünyalarının güvenli, istikrarlı ve büyük ölçüde öngörülebilir bir yer olduğuna dair temel varsayımlarını sarsmaktadır. Bazı kişiler için bu duygular kendiliğinden geçmemekte ve klinik açıdan önemli, kalıcı ve zarar verici ruh sağlığı sorunlarına dönüşebilmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçisi aileler için çocukların eğitimi sağlamak günlük yaşamda bile bir sorun iken depremlerle birlikte çocukların eğitime devamsızlığı artmaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının eğitimlerindeki kesintiler, depremden etkilenen illerdeki diğer çocuklardan farklılık göstermektedir. Ailenin nerede yaşayacağı ve çalışacağının belirsizliği, eğitime erişim konusunda halihazırda var olan problemleri daha da derinleştirerek mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının eğitimi daha da kısıtlamaktadır.

Deprem etkisi altındaki illerde, tüm çocukların eğitimi kesintiye uğramıştır. Deprem bölgesinde bazı okullar kısa bir süre sonra açılabilirken, bu çalışmanın yürütüldüğü sırada deprem etkisi altındaki illerde hiçbir okul açılmamıştır. Okulların açılmaması ve çocukların eğitimlerine devam edememeleri, eğitime erişimi genellikle sınırlı olan mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları için önemli bir risk faktörüdür. Örneğin, Hatay ve Gaziantep illerinde okulların yeniden açılmasıyla ilgili planlar henüz hazırlanmamıştır ve bu durum hem bu illerde yaşayan tarım işçilerinin çocukları hem de deprem nedeniyle göç eden mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları için olumsuz bir etki yaratmaktadır. Deprem açısından güvenli olan çadır yerleşimlerinde çalışmak ve yaşamak, ekonomik ve psikolojik faydalar nedeniyle tercih edilmektedir.

Bu sorun tüm çocukları etkilemekle birlikte, ebeveynleri gezici mevsimlik tarım işçisi olan çocuklar için daha problemlerli bir durum yaratmaktadır. Birçok mevsimlik göçmen tarım işçisinin çocuğu ailelerini desteklemek amacıyla eğitimlerini yarıda bırakmış ve tarım işçiliğine başlamıştır. Depremden etkilenen illerde görüşülen çocuklar, okul binalarının güvenli olduğuna inanmadıklarını ve devam eden artçı sarsıntılar nedeniyle okula dönmekte isteksiz olduklarını belirtmişlerdir. Kitaplarını, kalemelerini, ve diğer tüm eşyalarını evlerinde bırakmak zorunda kalan çocukların tarla ve bahçelerde çalışmaktan başka seçenekleri kalmamıştır.

Çocukların *"Zaten sıkılıyorum, burada başka ne yapabilirim ki, okul için para biriktiriyorum"* gibi ifadelerinin yanı sıra, ebeveynlerinden de şu yönde açıklamalar gelmiştir: *"Çocukları geride bırakmak istemiyoruz, bizden uzaktayken deprem olacak diye çok korkuyoruz, o yüzden okula göndermiyoruz."*

Depremlerin ardından hissedilen korku tüm kararları etkilemekte ve bunların çoğu kalıcı hasarla sonuçlanmaktadır. Görüşülen ailelerin çocuklarının çoğunluğu hala deprem sırasında giydikleri kıyafetleri giymekte ve o zamandan beri banyo yapmamış durumdadır. Bu hijyen eksikliği sağlık sorunlarına yol açacaktır. Özellikle küçük çocukların aşılansması ve kontrol edilmesi gerekmektedir. Depremden etkilenen çocuklarda görülen stres belirtileri arasında korku, gürültüye karşı hassasiyet, ebeveynlerinden ayrılamama, uyku sorunları, sosyal içe kapanıklık vb. yer almaktadır. 13 yaşındaki bir çocuk depremlerle ilgili korkusunu şu sözlerle dile getirmiştir: *"Deprem bu kadar kötü bir şey olduğunu bilmiyordum, hayatımız mahvoldu. Ya tekrar olursa?".* Hiçbir uyarı olmaksızın evlerini ve okullarını terk etmek zorunda kalan çocuklar için sosyal destek mekanizmaları ve kendilerini güvende hissedebilecekleri alanlar neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu durum çocukların gelişimi açısından dikkate alınması gereken riskler oluşturmaktadır.

Depremlerden bu yana mevsimlik gezici tarım işçilerinin artan savunmasızlıkları arasında, düzenli sağlık kontrolü için doktora erişimin olmaması nedeniyle özellikle hamile kadınlarla ilgili olanlar endişe vericidir. Hamileliğin son aşamalarında olanlar doğum gerçekleştiğinde nereye gitmeleri gerektiği ve bebeğin ihtiyaçlarını nasıl karşılayacakları konusunda yüksek düzeyde stres yaşamaktadırlar. 7 aylık hamile beş çocuk annesi 37 yaşındaki bir kadın endişelerini şöyle dile getirmiştir:

Artık burada doğacak, yapacak bir şey yok, deprem olduğunda korkudan ölmüştür sandım, bir şey olmadı. Allah korudu. Doktora gitmedim, nereye gideceğimi, nasıl yapacağımızı bilmiyorum. Bi bez parası tarlada bir günlük çalışma parası kadar. Sadece yaşamaya çalışıyoruz şu an, yapacak bir şey yok.

Gözlemlenen bir diğer sorun da kadınların görünüşüne ilişkin toplumsal normların, kadınların deprem sırasında hızlı hareket etme kabiliyetlerini olumsuz etkilemesi ve birçok kadının depremden kaçarken uygun kıyafetler giyinemediklerini düşünerek utanç ve stres yaşamasıdır. Birden fazla ailenin çadırlarda bir arada kalıyor olması kadınları rahatsız ederken, kadın aile üyelerinin güvenliği ile ilgili endişeleri de artırmaktadır. Bunun yanı sıra, çocukların eğitimlerine devam edememeleri, çadır bölgelerinde yemek yapmak için yeterli malzeme ve ekipmanın olmaması ve çadırların kalabalık olması, kadınların ve genç kızların iş yükünü artırmaktadır.

Psikolojik tepkiler - stres tepkileri - travmatik olaydan sonra görülen tepkilerdir. Bu tepkiler bazen zaman içinde kaybolabilirken, bazı kişiler uzun yıllar boyunca bu tepkilerin yükünü taşıyabilmektedirler. Görüşmelerde en sık dile getirilen duygu "korku" olmuştur. Çadırlar, deprem sırasında mevsimlik gezici tarım işçileri için hayatta kalmayı ve güvenliğini kolaylaştıran güvenli alanlar olarak değerlendirilmektedir. Korkunun kişilerde geleceğe dair kaygıyı ve durumun daha da kötüleşeceğine dair endişeleri tetiklediği gözlemlenmiştir. Mevsimlik tarım işçileri ve çocukları sosyal medyayı ve deprem haberlerini yakından takip ederek yeni bir depremin ne zaman ve nerede olacağına dair bilgi edinmeye çalışmaktadırlar. En yaygın stres tepkileri uykuya dalma güçlüğü ve kabuslar olarak tespit edilirken, diğer stres tepkileri arasında baş ağrısı, karın ağrısı, el titremesi, nefes almada zorluk vb. yer almaktadır.

Ailelerin birbirleriyle daha yakın bağlar geliştirdikleri ve hayatta kalma modlarının aileleri bir arada tuttuğu gözlemlenmiştir. Hayatta kalma ve çadıra erişim, kişiler tarafından başa çıkma çabalarına yardımcı faktörler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, sahadaki gözlemler sırasında inançların ve ritüellerin sürdürülmesinin hayati önem taşıdığı görülmüştür; dua ve dini ritüellerin mevsimlik gezici tarım işçileri için genellikle faydalı olduğu düşünülmektedir. İş yükleri artmış olsa da kadınlar ev işlerinin iyi bir oyalama aracı olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal destek mekanizmalarının da afet sonrasında kritik öneme sahip olduğu belirtilmiş, görüşülen aileler ve çocuklar bir arada olmanın ve yakınlarıyla iletişim halinde olmanın kendilerine güç verdiğini ifade etmişlerdir.

Depremlerin yol açtığı korkunun ruh sağlığı üzerindeki etkileri ve bireylerin psikososyal refahı, özellikle eğitimle ilgili olmak üzere ailelerin anlık ve gelecekteki kararlarını etkilemekte ve bu durum çocuk işçiliği riskini artırabilmektedir. Ayrıca, çadır yerleşimlerinde yaşayan ailelerin sayısındaki önemli artış, çocukların korunmasına ilişkin yeni sorunları gündeme getirmektedir.

6. ÖNERİLER

Depremi etkilediği illerin sosyal ve ekonomik yapısı bölge ve mevsimlik gezici tarım işçileri için öneriler geliştirilirken dikkate alınması gereken kritik unsurlardır. Depremlerden önce bölgedeki sosyo-ekonomik durum, Suriye iç savaşı nedeniyle halihazırda farklılaşmış durumdadır. Göçmen nüfusun çoğunluğu geçici işlerle geçimini sağlamaya çalıştığından mevsimlik tarım işleri göçmen nüfus tarafından tercih edilen işler arasında yer almaktadır. Mevsimlik tarım işçileri olarak çalışan Türkiyeli ve Suriyeli topluluklar dezavantajlı yaşam ve çalışma koşullarının üstesinden gelmek zorunda kalırken bir yandan da koronavirüs salgını ile başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Salgın sırasında uygulanan karantina önlemleri iş kayıplarına neden olmuş ve ekonomik zorluklar, artan maliyetler, biriken borçlar ve azalan gelirlerle daha da kötüleşmiştir. Aynı zamanda, pandemi sırasında uygulamaya konulan uzaktan eğitim tedbirleri, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının eğitime erişimini, uzaktan eğitim programlarına katılmak için gerekli materyal ve araçların eksikliği nedeniyle, aile hareketliliği ve kötü yaşam koşulları altında sahip oldukları "normal" sınırlı erişimin bile ötesinde engellemiştir.

Yukarıda bahsedilen ve önceden var olan zorlukları göz önünde bulundurarak, mevsimlik gezici tarım işçisi haneleri desteklemek amacıyla aşağıdaki öneriler hazırlanmıştır. Öneriler hazırlanırken mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerin temel hizmetlere erişimlerini artırabilmek ve depremin yaşam ve çalışma koşullarına etkilerini azaltabilmek amaçlanmıştır.

Öneri 1:

Bu çalışmada en yüksek risk grubu olarak tanımlanan, evlerini ve işlerini kaybetmiş ve ilk kez mevsimlik tarım işçileri çadır yerleşimlerine yerleşmek zorunda kalmış ailelere, depremlerle birlikte ortaya çıkan gelir kaybını telafi etmek, bu hanelerin aşağı doğru hareketliliğini önlemek ve konaklama koşullarını iyileştirme sürecinde zaman tanımak amacıyla şartlı nakit transferi (ŞNT) yapılması önerilmektedir. Bilgi teknolojileri alanında sağlanacak destekler okulu bırakma ve mevsimlik tarım işçiliği yapma riski altında olan çocukların eğitime erişimini kolaylaştıracaktır.

- Okul çağındaki çocukların ailelerinin geçim kaynaklarındaki dramatik kaybı telafi etmek için mevsimlik tarım iş gücüne katılma riski yüksektir. Özellikle yaz aylarında, deprem yardımı olarak sağlanacak olan bir ŞNT yardımı çocuk koruma programları ile birleştirilebilir. ŞNT çocukların eğitimlerine devam etmeleri ve psikososyal destek oturumlarına katılmaları gibi önceden belirlenmiş bazı şartlar karşılığında hanelere düzenli para transferi yapılması şeklinde tasarlanabilir. Bulgular, ŞNT programlarının, özellikle COVID-19, depremler, orman yangınları veya seller gibi beklenmedik yaşam olayları ve acil durumlarda, eğitime ve yararlanıcıların refahına odaklanarak yoksulluğu azaltabileceğini göstermektedir. Destek sağlanacak olan çocuklar için hane temelli bir değerlendirme yerine çocuk temelli bir risk değerlendirmesi uygulanmalıdır. Mevcut yapıda, Türkiye'deki çocuklar büyük ölçüde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından sağlanan eğitim için şartlı nakit desteği almaktadır. Bu durumda aylık ödeme miktarı çocukların çalıştıkları durumda elde ettiği ortalama gelire yakın olmalıdır. Program kapsamında, ŞNT desteği sağlanmadığı takdirde okulu bırakma riski en yüksek olan çocuklara öncelik vermelidir.
- Uygulama için, uygunluk kriterleri belirlenerek, yararlanıcıların tasarım ve uygulama aşamasına dahil edildiği bir pilot programın ilk olarak Hatay'da yürütülmesi önerilmektedir. Uygulamanın ilk aşamasında aşağı yönlü hareketlilik riski taşıyan belirli sayıda hane hedeflenebilir ve ilk uygulamanın ardından program ikinci bir gruba uygulanmadan önce revize edilebilir ve güçlendirilebilir.
- Pilot uygulama, ASHB ile iş birliği içinde kamu sektörünün desteğiyle ve depreme müdahale programları kapsamında uluslararası bağışçılardan sağlanacak destekle gerçekleştirilebilir.
- Mevcut ŞNT programları, bölge genelinde istihdam olanaklarının artırılmasını hedefleyen daha geniş kapsamlı bir programla desteklenmeli ve genişletilmelidir. Tarım dışı sektörlerle odaklanan yeni bir program ve ŞNT programının bölgede çocuk işçiliğini azaltma ve eğitime katılımı artırma çabalarına odaklanması teşvik edilmelidir.

Bulgu # 2: Temel ihtiyaçlara ve toplum temelli kamu hizmetlerine erişimin azalması

Öneri 2:

Geçici çadır yerleşimlerinde yaşayan mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocuklarının refahı için su, sanitasyon, hijyen, gıda ve elektrik gibi temel hizmetlerin sağlandığı güvenilir ve emniyetli bir yaşam ortamının sağlanması hayati bir önem taşımaktadır. Mevsimlik tarım işçilerine geçici barınak sağlanması ve hizmet ulaştırılmasına ilişkin yerel halktan gelen itirazlar deprem sonrası dönemde daha iyi yönetilmeli, toplumun depremden etkilenen diğer kesimleriyle birlikte mevsimlik tarım işçileri için de daha uygun yaşam koşulları sağlanmalıdır.

- Kamu kuruluşları, insani yardım kuruluşları ve halihazırda sahada faaliyet gösteren paydaşlarla birlikte çalışmaya ihtiyaç vardır. Sağlam, hava koşullarına dayanıklı ve güvenli konaklama alanlarının sağlanması bölgede hayati önem taşımaktadır.
- Hava koşullarına dayanıklı ve düzenli uyku koşullarına uygun branda, yatak ve battaniye gibi temel malzemeler temin edilmelidir.
- Gıda, su, sanitasyon ve hijyen destekleri ailelerin kendilerine özgü ihtiyaçlarına göre belirlenerek sağlanmalıdır.
- Güvenli içme suyu ve sanitasyon tesislerine erişimin iyileştirilmesi için çaba gösterilmelidir. Örneğin su depoları ve tuvaletlerin kurulması sağlanmalıdır.
- Tüm hizmetler ve malzemeler insani yardım programları aracılığıyla dağıtılmalıdır. Bu tür hizmetlerin sağlanmasında kültürel değerler, etnik köken, yaş ve cinsiyet farklılıkları dikkate alınmalı ve depremden etkilenen nüfusun özel ihtiyaçları karşılanmalıdır.
- Temel malzeme ve hizmetlerin sağlanması kamu kuruluşları ile insani yardım ve uluslararası kuruluşlar da dahil olmak üzere bir dizi paydaşla koordinasyon ve iş birliği içinde yürütülmelidir.
- KA tarafından hazırlanan Mersin, Adana ve Hatay'daki mevsimlik gezici tarım işçileri çadır yerleşim yerleri mevcut durum haritaları müdahalelerin uygulanmasını hızlandırmak için kullanılabilir.
- Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik bir bilgi sistemi olarak tasarlanan e-METİP sistemi geliştirilebilir ve işçi hanelere ulaşmak için kullanılabilir.

Bulgu # 3: Mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili rol ve sorumlulukları olan kurumlar arasında bilgi alışverişi, diyalog ve iş birliğinde karşılaşılan zorluklar

Öneri 3:

Deprem öncesinde bölgedeki mevsimlik tarım işçilerine sağlık, sosyal ve eğitim alanlarında destek sunan STK'lar, BM kuruluşları ve kamu kurumları, etkilenen illerdeki mevsimlik tarım işçileri hakkında [göç zamanları, güzergahları ve göç eden kişi sayısı da dahil olmak üzere] bilgilendirilmelidir.

- Mevsimlik tarım işçileri için valilikler, bakanlıkların il müdürlükleri, belediyeler, ziraat odaları ve STK'ları içeren özel bir koordinasyon yapısı oluşturulmalıdır.
- Bölgede işçi hareketliliğini organize eden tarım aracıları, mevsimlik tarım işçilerinin karşılaşılabileceği olası sorunlar, hangi kurumların hangi hizmetleri sağlamaktan sorumlu olduğu ve acil bir durumda işçilerle ve yetkililerle nasıl iletişime geçilebileceği konularında bilgilendirilmelidir. Bu amaçla, sivil toplum ve mevsimlik tarım işçilerine hizmet sunan kamu, özel ve uluslararası kuruluşlar tarafından halihazırda kullanılmakta olan iletişim kanallarından [veri tabanları, tarım aracıları listeleri vb.] faydalanılabilir.
- Depremden etkilenen illerde, işçilerin, ailelerin ve çocukların ihtiyaçları yerel makamlara iletilmelidir. ASHB ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın [ÇSGB] yerel birimleri bu çalışmalara dahil olmalı, ÇSGB'nin Çocuk İşçiliği ile Mücadele İl Birimleri ve Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi [METİP] koordinasyon ofisleri durumu takip etmeli, ihtiyaçları belirlemeli ve gerekli kaynakları devreye sokmalıdır.
- e-METİP sistemi, hizmetlerin belirlenmesi, planlanması ve sunulması için kullanılabilir. Mevsimlik tarım işçilerinin hareketliliğinin artması beklendiğinden, e-METİP veri tabanı işçi hareketliliğini takip edecek ve işçilerin acil ihtiyaçlarını belirleyecek şekilde kullanılmalıdır. Çocuklar, kadınlar ve engelliler dahil olmak üzere farklı gruplara yönelik hizmetlerin e-METİP gibi sistemler kullanılarak zamanında ve kapsayıcı bir şekilde sağlanması gerekmektedir.

Bulgu # 4: Eğitime erişimin azalması ve okul terki riskinin artması

Öneri 4:

Bölge için MEB ve ÇSGB temsilcilerinden oluşan özel bir görev gücü kurulmalıdır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları telafi programlarına dahil edilmelidir.

- Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının okula devamını desteklemek için ulaşım desteği sağlanmalıdır.
- Bölgedeki öğretmenler, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının okula erişimi ve devamlılığı konusunda bilgilendirilmelidir.
- Çocukların çalışmamasının ve okula devam etmesinin aileler için ekonomik maliyeti göz önünde bulundurularak ailelere ekonomik destek sağlanmalıdır.
- Çocukların dahil olmadıkları eğitim öğretim süreçleri için özel telafi programları geliştirilmelidir.
- Eğitim hizmetleri çadır yerleşimlerinde uygulanmak üzere yeniden tasarlanmalıdır.
- Mesleki eğitim kurumları ile ilgili bilgiler uygun koşulları sağlayan ve ilgi gösteren gençler arasında yaygınlaştırılmalıdır.

Bulgu # 5: Artan stres, kaygı, korku ve belirsizlikler

Öneri 5:

Depremlerden etkilenen mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocukları için bir ruh sağlığı ve psikososyal destek [MHPSS] programı geliştirilmelidir.

- Program psikososyal ihtiyaçların ve mevcut kaynakların analizini içermelidir. Program kapsamında, her yaşta kadın için deneyim paylaşımı grupları; çocuklar için psikososyal destek; ebeveynler ve çocuklar için bireysel destek; tüm gruplar için bilgi ve rehberlik kaynakları sağlanmalıdır. Program içeriğinin artan stres, endişe, korku ve belirsizliklere yanıt vermesi gerekmektedir.

Bulgu # 6: Afetlere karşı kırılganlık: küresel ısınma, seller, sağlık krizleri, salgın hastalıklar, ekonomik krizler vb. ile birlikte yaşam ve çalışma koşullarının zorlaşması

Öneri 6:

Orta vadede, mevsimlik gezici tarım işçilerinin doğal ve insan kaynaklı krizler ve acil durumlar karşısında dayanıklılığını artıracak tedbirler alınmalıdır.

- İşçi hareketliliğinin sistematik takibi için gerekli idari mekanizmaların kurulması amacıyla geçici yerleşim yerlerinin haritalarının hazırlanması gerekmektedir. Herhangi bir müdahale planlamadan önce mevsimlik gezici tarım işçilerinin değişen yaşam alanlarının haritalandırılması önerilmektedir. Haritalar güncellenebilir, dinamik, erişilebilir, çevrim içi ve farklı kurumların kullanımına açık olmalıdır.
- Depremden etkilenen illerde [deprem bölgesi içinde ve depremden etkilenen nüfusun göç ettiği illerde] geçici yerleşim ve çalışma ortamlarının koruma perspektifi ile gerçekleştirilecek risk analizi çalışmaları teşvik edilmelidir. Risk analizi yaklaşımları ve araçları tarım araçlarına tanıtılmalıdır. Mevsimlik tarım işçileri riskler ve bu riskleri azaltma çabaları konusunda bilgilendirilmelidir.
- İnsan haklarına uygun çalışma koşullarının sağlanması amacıyla Tarım Aracısı Ulusal Meslek Standardı'nın uygulanması için eğitimler hazırlanmalıdır. Hak ihlalleri raporlanmalı ve ihlal durumlarında savunuculuk çalışmaları yürütülmelidir.
- İş dünyası ve insan hakları temelli yaklaşımlar aracılığıyla işletmeler etkilenen nüfusu desteklemek için harekete geçmeye teşvik edilebilir. Ziraat odaları aracılığıyla işverenler ve tarım araçları için depremden etkilenen işçilere nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği konusunda kapasite geliştirme faaliyetleri düzenlenebilir.
- Tarım araçları tarafından kurulan dernekler teknik ve finansal olarak desteklenebilir. Tarım araçlarının acil durumlarda kamu kaynaklarını harekete geçirme becerisi kritik önem taşımaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin kilit figürleri olan tarım araçlarının kapasitelerinin artırılması mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini sağlayacaktır. Tüm bu çalışmalar sayesinde uzun vadede, bölgede istihdam edilen mevsimlik gezici tarım işçilerinin geçici yerleşim yerlerinde konteynerlerin ve diğer altyapı ve tesislerin (elektrik, güneş panelleri, mobil sanitasyon çözümleri, çocuk dostu alanlar vb.) kurulabilmesi için yapılacak olan planlama ve savunuculuk faaliyetleri daha etkili olacaktır.
- Uzun vadede, bölgede deprem nedeniyle oluşturulan geçici yerleşim alanlarında bulunan konteynerler ve diğer altyapı ve tesislerin (elektrik, güneş panelleri, mobil sanitasyon çözümleri, çocuk dostu alanlar vb.) bölgede istihdam edilen mevsimlik gezici tarım işçilerinin geçici yerleşim alanlarına aktarılması için planlama ve savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirilmelidir.

7. SONUÇ

Bu değerlendirme raporunda depremlerin mevsimlik gezici tarım işçileri ve çocukları üzerindeki etkisi ve deprem bölgesinde karşılaşılan farklı riskler incelenmiştir. Deprem sonrası yapılan bu çalışma mevsimlik tarım işçisi hanelerin, su, elektrik ve sanitasyon gibi temel hizmetlere ve istihdam olanaklarına erişimlerinin depremlerden etkilendiğini gösterirken, aynı zamanda afet bölgesinde ortaya çıkan zorlukları, fırsatları ve riskleri de ortaya koymaktadır.

Depremler ve devam eden artçı sarsıntılar nedeniyle evlerini terk eden, yıkık veya hasarlı binalarını geride bırakan insanların mevsimlik tarım işçileri tarafından oluşturulan geçici çadır yerleşim alanlarına ayöneldikleri görülmüştür. Bu insanların bir kısmı zaten mevsimlik tarımsal işgücünün bir parçasıyken, bir kısmı da evlerinin yıkılmasından korktukları için akrabalarının yanına sığınmıştır. Yeni gelenler geçici çadır alanlarına vardıklarında, ailelerini desteklemek ve kaybettikleri geçim kaynaklarını, gelirlerini veya iş imkanlarını geri kazanmak için iş aramaya başlamışlardır. Herhangi bir önlem alınmadığı takdirde, haneler için konut ve altyapı hizmetlerine erişim ile tarım dışı istihdam açısından aşağı yönlü hareketlilik riski yüksektir. Bir başka risk olarak, özellikle aileleri daha önce mevsimlik tarım işçiliği yapmamış olanlar için, çocukların en azından geçici olarak tarım işçiliği yapmaya zorlanmaları ve orta vadede okulu bırakmaları söz konusudur. Mevsimlik tarım işçilerinin çoğu kentsel alanlarda ikamet ettiğinden, bu durum çocukların hasat mevsimi dışında tarım dışı işlerde çalışmasıyla sonuçlanabilir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin deprem ve devam eden artçı sarsıntılar korkusuyla çadır yerleşim alanlarına erken gelmeleri, yıkılan veya hasar gören evlerinin tahliyesine dair süreçleri yürütememiş olmaları yoksunluklarının daha da derinleşmesine neden olmuştur. Ayrıca, iş bulma beklentisiyle gelmiş olmalarına karşın bu beklentilerini gerçekleştirmek noktasında karşılaştıkları zorluklar, bu araştırmada ortaya konulduğu üzere gelir kaybına yol açmıştır. Özellikle tarımsal iş bulmak için daha fazla insanın akın etmesi ve depremler sonucunda tarımsal üretimde meydana gelen kayıplar göz önüne alındığında, gelirlerdeki azalmanın ne kadar süreceği şu anda bilinmemektedir. İşçi haneler depremler ve artçı sarsıntıların travmatik deneyiminden sonra kendilerini binalar yerine çadırlarda daha güvende hissetseler de zaman geçtikçe artan yoksunluk ve azalan geçim kaynakları ile birlikte belirsizlik ve güvensizlik hissi derinleşmektedir. İşçi haneler, fiziksel ve ekonomik yer değiştirmelerin yanı sıra bazı durumlarda geride bıraktıkları kayıplarla başa çıkmak için yeni hareketlilik araçları ve yolları aramakta ve inşa etmektedirler. Ayrıca yerleşik ve alışık olmadıkları yeni bir çevreye uyum sağlamalarına yardımcı olmak için tarımda mevsimlik istihdam olanaklarını değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda raporda, deprem sonrası bölgede ortaya çıkan bu örüntülerin yanı sıra, depremden etkilenen hanelerin ekonomik ve fiziksel yerinden edilmeleriyle başa çıkmalarına yardımcı olabilecek toplumsal cinsiyete, yaşa duyarlı ve kanıta dayalı mekanizmaların kurulmasına ilişkin tavsiyeler özetlenmiştir.

Depremden etkilenen bölgedeki tarımsal üretim potansiyeli tarım işçileri için önemli bir işgücü piyasası anlamına gelmektedir. Özellikle nisan sonu ve mayıs başında bölgede görülecek tarımsal faaliyetlerdeki artış nedeniyle tarımsal işgücünün bugünkünden daha hareketli olması beklenmektedir. Bölgenin altyapısı ikiz depremlerden ciddi şekilde etkilenmiş ve bu durum sosyal, sağlık ve eğitim alanlarında sağlanan destekleri ciddi şekilde etkilemiştir. Bölgede yaşayanların büyük bir çoğunluğu kendilerini bir gecede temel insani yardıma ihtiyaç duyarken bulmuştur. Bu koşullar altında, bölgede artan işçi hareketliliğinin halihazırda temel hizmetlere erişmekte zorlanan işçi hanelerin kırılganlığını artıracak göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak, bölgeye çalışmak için göç eden mevsimlik tarım işçisi ailelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerine (özellikle anne ve çocuk sağlığı) erişimleri, çocukların bakım ve eğitim ihtiyaçları ile beslenme ve gıdaya erişimleri açısından yakından takip edilmeleri son derece önemlidir.

8. REFERANSLAR

AFAD. 2023. "Kahramanmaraş Merkezli Yürütülen Çalışmalar Hakkında -Basın Bülteni -37" <https://www.afad.gov.tr/kahramanmaras-merkezli-yurutulen-calismalar-hakkinda--basin-bulteni--37>

BM. 2023. "Türkiye-Syria Earthquake Response | United Nations," <https://www.un.org/en/turkiye-syria-earthquake-response>

BMC Psychiatry. 2019. "Post-Disaster Mental Health and Psychosocial Support in the Areas Affected by the Great East Japan Earthquake: A Qualitative Study." İlk erişim 25 mart 2023. <https://bmcpsy psychiatry.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12888-019-2243-z>.

FAO. 2023. "Türkiye Initial Assessment on Possible Impacts of Earthquake in 11 Provinces." <https://www.fao.org/3/cc4779en/cc4779en.pdf>

Fothergill, A., and Peek, L. 2017. Kids, Creativity, and Katrina. Contexts, 16[2], 65-67.

KA. 2020a. "Adana İli Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği Mevcut Durum Raporu ve Uygulama Programı." <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIMSAL-URETIMDE-COCUK-ISCILIGI-MEVCUT-DURUM-RAPORU.pdf>.

KA. 2020b. "Hatay İli Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği Mevcut Durum Raporu ve Uygulama Programı" <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVCUT-DURUM-RAPORU-HATAY-ENG-.pdf>

KA. 2020c. "Konya İli Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği Mevcut Durum Raporu ve Uygulama Programı" [https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIMSAL-URETIMDE-COCUK-ISCILIGI-MEVCUT-DURUM-RAPORU-VE-UYGULAMA-PROGRAMI\[4\].pdf](https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/MEVSIMLIK-TARIMSAL-URETIMDE-COCUK-ISCILIGI-MEVCUT-DURUM-RAPORU-VE-UYGULAMA-PROGRAMI[4].pdf).

KA. 2020d. "Adana Ovası Su Taşkınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Çocuklarına Etkileri Vaka Analizi" <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/YAGMUR-CAMUR-CIPLAK-AYAKLAR-VAKA-ANALIZI.pdf>

KA. 2020e. "Virüs mü Yoksulluk mu?: Korona Virüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocukları ile Bitkisel Üretime Olası Etkisi" <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/VIRUS-MU-YOKSULLUK-MU.pdf>

IOM. 2023. "IOM: 2023 Earthquakes Displacement Overview - Türkiye [March 2023]." <https://reliefweb.int/report/turkiye/iom-2023-earthquakes-displacement-overview-turkiye-march-2023>

OCHA, 2023a. "Türkiye: 2023 Earthquakes Situation Report No. 2, As of 19 February 2023." <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-2023-earthquakes-situation-report-no-2-19-february-2023>

OCHA, 2023b. "Türkiye: 2023 Earthquakes Situation Report No. 8, As of 9 March 2023." <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-2023-earthquakes-situation-report-no-8-9-march-2023>

OCHA, 2023c. "Türkiye: 2023 Earthquakes Situation Report No. 12, As of 30 March 2023." <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-2023-earthquakes-situation-report-no-12-30-march-2023-entr>

Paton, Douglas, ve David Johnston. 2017. *Disaster Resilience*. 2nd ed., https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=oZknDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=natural+disaster,+resilience,+family,+sensitive+groups,+children,+earthquake&ots=yE5r5y_alA&sig=XIRAvAtQd-V0eThtSFlg_vfIKv7M&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

TBMM. 2015. "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu." <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.716.pdf>

WHO. 2023. "Türkiye Earthquake External Situation Report No.5: 13-19 March 2023." <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-earthquake-external-situation-report-no5-13-19-march-2023>

KALKINMA
ATÖLYESİ

unicef
her çocuk için